

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XIX, č. 4 / 2009

ЦІНА 1,2 € (36 КОРУН)

Канадянка С. М. Маґочій
а Ір Е. Дж. О'Деа, котры жыють
у Паріжу, мали свадьбу
на Словакії:
(в Міролі і Свіднику)

Їх свадьбу красно
збогатила русинь-
скыма співанками
популярна
Марія Мачошкова

Културно-народностна
політіка Прагы
на Підкарпатській Русі
в 20-ых роках ХХ. ст. (1)
(1. – 3. стор.)

*Быв есь і навсе
зістанеш моім
світлом...*
(6. – 9. стор.)

Списовный язык як
інструмент етнічної
орьєнтації Русинів (7)
(13. – 15. стор.)

КУЛТУРНО-ХРІСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС

Канадянку Сінді Маґочій з русиньськым корінём а Іра Еймона О' Деу в Церькви Пресвятой Богородіці у Миролі повінчали двома русиньскы священници: (справа) о. Франтішек Крайняк і о. Мартін Костільник,..

...потім молодята ся повезли аж до сканзену народной архітектуры у Свіднику на параднім кочу,..

ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, др. н., Інститут російських студій у Празі

Культурна і народносна політика Праги на Підкарпатській Русі в 20-их роках ХХ. ст. (1)

„Державна друкарня, котру сьме дістали, не мала ани єдного українського друкаря і хыбовало друкарське заряджіння, котре сьме были мушены просити в Празі... Першы українськы новинкы в Ужгороді приправили і выдрукували Чехы...“ (Тихий Ф. Ужгород, 1923. Перечин, 1992, с. 27).

„Підкарпатська Русь терпить голодом, але влада намісто підпору голодуючим вымітує міліоны на підпору українізації Підкарпатської Русі. „Просвіта“ дістає уж третій міліон, а голодуючий руськый (в значіно русинський – позн. ред.) народ просить zufало поміч...“ (Карпаторусский Голос, 13. август 1932, ч. 69).

• ПгДр. Кіріл Шевченко, др. н., родак із Новочеркаська в Росії, котрый тепер жыє у Празі і робить в Інституті російських студій, автор двох монографій: „Лужицкий вопрос и Чехословакия (1918 – 1948)“ (Москва, 2004) і „Русины и междувоенная Чехословакия. К истории этнокультурной инженерии“ (Москва, 2006).

Фотка: А. З.

Одношіня русинського жытельства к Чехословакії перешло за міджвійновий період радікалнов аж несподіванов еволуціов. В часі, кідь іщі 21. август 1919 ужгородська „Русская земля“ натішено витала ослободжіння спід „тісячрічного рабства“ і припоїня к ЧСР,¹ уж зачатком 30-ых років ХХ. ст. орган карпаторуськой діаспори в США „Amerikansky Russky Viestnik“ регуларно писав о стражданю Пряшівской і Підкарпатської Русі „під нелюдьсков і деспотічново справов Чехів“.²

Нереалізованя обіцяной автономії Підкар-

патської Русі і неспоїня цілої території, на котрій жыють Карпатськы Русины в Чехословакії, не было єдинов причінов неспоїности Русинів з політіков Праги. Важным фактором неспоїности была тыж культурна і народносна політика Праги в одношіню к Русинам Підкарпатья. Тота політика од самого початку была позначена явными проукраїнськыма тенденціями, што выкликано крітічну реакцію і категорічний протест великой части містной інтелігенції, котра заставала традичны русофільскы погляды і поважовала карпатськы Русинів за голузку єднотного руського народа од Карпат аж по Камчатку.

Основы чехословацькой політіки на Підкарпатській Русі положыв президент Томаш Гарик Масарик. Ёго предствы о карпатськы Русинах были але дакус поверьхні і скреслены. „Были як католици остро проти орьєнтації великоруськой і проти православію, а зато не принимали Українців, в котрых віділи православных. Але были тыж проти Малоросам галицькым“ – таку, не цалком точну характерістіку Русинів дав у своїх мемоарах Масарик. Дочітаме ся там і таке: „З языкового боку...были в самых початках списовного языка, притримовали ся своего діалекту з правописом веце історічным як фонетічным, чім ся одлишовали од Українців. Што ся языка тыкать, схвалёвав ем їм заведжіння малоруського языка до школ і урядів. ...Але підкреслёвав ем то, же малоруськый язык на основі містного языка мусить быти на самый перед выплеканый писателями того народа...“³

Што ся тыкать традиціоналістів-русифілів, котры доміновали міджі тогдышнёв карпаторусиньсков інтелігенціов і поважовали Русинів за часть єднотного руського коріня, Масарик їх видів в ролі міноріты на Підкарпатській Русі. „...Покры бы ішло о орьєнтацію русофільску, котра ся голосить к великоруському языку, не видів ем причіны, абы ся ей як міноріті, подобно як мінорітам другим, сперало в культурнім розвою“⁴ писав у своїх мемоарах Масарик.

Генералный штатут, схвалёный владов ЧСР 18. новембра 1919, назначовав рішіня языкового вопросу на Підкарпатській Русі заведжінём „народного языка“ до школ і общественно жывота. Подля вшыткого, тот пункт ся до Генералного штату дістав з ініціатывы Масарика, котрый в документі посланім владі ЧСР 8.

Обсяг

• ПгДр. Кіріл ШЕВЧЕНКО, др. н.: *Культурна і народносна політика Праги на Підкарпатській Русі в 20-ых роках ХХ. ст. (1)*,

1. – 3. стор.

• Йосафат В. ТІМКОВІЧ, ЧСВВ: *Юрій III. Другет і неуспішна Краснобрідьска „унія“ в році 1614 (1)*,

4. – 6. стор.

• Мгр. Магдалена ЛАВРИНЦОВА-ЗОЗУЛЯКОВА: *Быє єсь і навсе зістанеш моїм світлом...*

6. – 9. стор.

• ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА: *Гаверііл Бескид – активный потомок родины Бескидовых*,

10. – 11. стор.

• Мгр. Осиф КЕСЕЛІЦЯ: *Міджінародна русиньска свадьба у Миролі і Свиднику*,

12. стор.

• ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД.: *Списовный язык як інструмент етнічної орьєнтації Русинів (7)*,

13. – 15. стор.

• Проф. Михал ФЕЙСА: *Форми и методы украинизации Руснацох/Русинох у Сербії и їх одраженє на статус руского языка*,

16. – 19. стор.

• ПгДр. Кветослава КОПОРОВА: *Ладинці в Італії і їх материнський язык*,

20. – 21. стор.

• Димитрій ПОП: *Усуджені быти в „раю“*,

22. – 24. стор.

октобра 1919 підкреслював потребу передати великоруській і українській агітації заведжінням містного „народного (малоруського) языка“ до шкіл і общественного жывота.⁵

Русофільськы орьєнтована громада Підкарпатя од самого початку розуміла рекомендації Генерального штату у впроці языка як „тяжку рану, котра засягла до народного і культурного жывота Карпатської Руси“. Найвеще русофілы критізували неохоту урядів поволити хоснованя (велико)руського списовного языка в офіціалній сфері. Стотожнёваня українсько-го списовного языка выходной Галичі з *карпаторуськыма* діалектами Підкарпатя русофілы характеризовали як неправилне, odporуюче реаліті, і твердили, же міджі українським языком і діалектами Карпатської Руси не суть ниякы звязи.⁶

На розділ од русофілів, чеськы учены і представителі штату заставали погляд, же містне виходославянське жытельство Підкарпатя з языкового погляду є етнографічнов частёв Українців, бісідуючов окремим діалектом українського языка. Академія наук Чехословакії у своїй одповіді на жадость влады ЧСР приправила спеціалній научный посудок, котрый говорив, же языком містного жытельства є український язык, котрый мусить быти заведжений на Підкарпатській Руси. Протокол із засіданя чеськых славістів, котре ся одбыло 4. децембра 1919, у своїм закінчіно твердив, же: „1) В ділах языковых мають быти выслуханы погляды домашніх представителів у першім ряді. 2) Містный діалект ся не має повышовати на списовный язык, але ся має прияти язык український з етімілогічным правописом як язык навчалный і списовный – лем Сухый і Кліма суть за заведжіня містного діалекту до народных школ. 3) Не має ся стерати набыта свідомость звязи з (велико)руським языком, а зато ся рекомендує учіти на высших ступнях школ (велико)руський язык, але таксамо словацький і чеський. Професор Нідерле ся цалком стотожнив з таким поглядом.“⁷

Пересвідчіня чеськых славістів о потребі заведжіня українського языка на Підкарпатській Руси выходило в першім ряді з формально-лінгвістичных критерій і не брало до увагы тогочасне народне усвідомліня Русинів. Стоить за увагу, же другый пункт протоколу спомянутой рекомендації чеськых славістів, декларуючій потребу заведжіня українського языка, був у явнім роспорі з першым пунктом, підкреслюючім потребу брати до увагы погляды домашніх представителів, котры стояли переважно на русофільських традиціях. Єдиним визначным уступком на хосен містной языковой традиції было захованя традичного етімілогічного правопису з оглядом на факт, же містне жытельство не знало український фонетичный правопис.

Бівша часть участників порады чеськых славістів, котра была 4. децембра 1919, враховано професора Полівкы, Бідла, Кадлеца і А. Черного, дішла к высновку о українській етнічній і культурній приналежности Карпатських Русинів і о потребі завести на Підкарпатю український списовный язык. Спомянуты славісты одсудили традичне русинське „язычіє“ як „умельный“ язык. Лем Сухый і професор Махал поставили вопрос о одношіню *карпаторуськых* діалектів к українському списовному языку. На пораді Сухый сконштатовав, же покы *карпаторуськы* діалекты мають еднаке одношіня к малоруському языку як мать словацький язык к чеському, мають естувати основы на сформованя самостатного языка.⁸

Проукраїнська орьєнтація чеськых академіків была нелем выслідком чісто академічных поглядів, але тыж домінуючых поглядів чеськой політичнй сцены. По одході лідра народной демокрації, русофіла К. Крамаржа з позиції премера ЧСР, все бівший вплив на чеській політичній сцені мала соціална демокрація, котра сімпатизовала з українським народным рухом.

Погляды тых політичных кругів презентовав єден з впливных соціалных демократів Яромір Нечас. У своїй брожурі „Uherská Rus a česká žurnalistika“, котра была выдана в р. 1919, Нечас критізував чеськых русофілів за їх антиукраїнськы погляды і підкреслював, же к ЧСР, котра є „обключена довкола неприятелями, з дотеперішніх сусідів ся..

приятельськы односять лем Українці. „Не заперайме круг своїх неприятелів...“⁹ Подля слов Нечаса, лем Українці „ся намагають зо вшыткых сил подати нам приятельську руку і жыти з нами в мірі“¹⁰

Є інтересне, же главный реалізатор проукраїнської політики Прагы в практичнім жывоті, П. Егрнфелд по своїй резігнації з позиції віцегубернатора Підкарпатської Руси в новембрі 1923 у своїй одповіді політичным опонентам, котры го критізували за выняткову підпору лем української орьєнтації на Підкарпатю, вказав на то, же він дістав од чехословацькой влады прямой приказ, який у своїй політиці на Підкарпатю ся намагав реалізувати.¹¹

Я. Нечас, котрый в першій половині 20-ых років ХХ. ст. був сполупрацівником канцеларії президента републікы і мав великий вплив на формованя політики Прагы в русинським впроці, був ініціативным прихылником рішіня языкового впроцу на Підкарпатю подля сценаря выходной Галичі. Нечас категорічно був проти традичному *карпаторуському* писменству як цалком умелому яву і підтримовав приятя українського списовного языка. Подобны погляды високого чеського урядника корешпондовали з поглядами українофілів, але были остро критізуваны традиціалістами-русофілами.

Але заведжіня списовного українського языка на Підкарпатю было проблематичне, бо переважна часть містного виходославянського жытельства не мала українську ідентіту і не знала український фонетичный правопис. На засіданю чеськых славістів 4. децембра 1919 было вирішене, же навчалным языком в школах на Підкарпатській Руси буде списовный український з етімілогічным правописом. Тото рішіня корешпондовало з порозумінням ситуації, же нагле заведжіня списовного українського языка до сфери школства і культуры не было реалне.

„Кідь ся позераме на мапу Підкарпатської Руси, такой можеме спознати, же Підкарпатська Русь з народописного і языкового боку належить к малоруській языковій групі, высунутій найдалше на югозапад...“ писав бівший віцегубернатор Підкарпатської Руси П. Егрнфелд у своїм писмі презідії чехословацького кабінету міністрів в р. 1924. „Перед приходом нашим на Підкарпатську Русь, одбыла ся на Граді під веджінням пана презідента порада, на котрій сьме дістали задачу сохранити народный характер містного языка, писмо і прісно ся выгнути вшыткому, чім бы сьме могли народны чувства уразити. Кідь вышов Генеральный штат... чеська академія была пожадана, жебы становила граматичны прінціпы і правописны правила того языка... Выслідок тых порад був такый: язык підкарпаторуський є малоруський і на Підкарпатській Руси ся мать хосновати язык український. А кідьже фонетика є про містне жытельство незвыкла і необлыбена, бо під впливом церковнославянського языка привыкло к етімології, най місто фонетичного правопису ся вжывать етімологічний. В згоді з тым посудком...“, продовжовав у языковій роботі...“¹² В споминанім писмі бівший віцегубернатор Підкарпатя Егрнфелд писав тыж о тім, же 28. фебруара 1920 скликав анкету, „котра становила правила етімологічного правопису і конечно дав подля тых научных пріціпів написати граматіку Др. Панькевичови, котра вышла з підпоров міністерства“.¹³

Стоить за то спомянути, же на кінцю свого писма, адресованого владі ЧСР, Егрнфелд увів іщі єдну визначну прічину на підпору высшеуведженого рішіня: „Про нас, Чехів, є неменше важна позиція політична. Містный русинський язык є чеському омного близший, як язык великоруський. Чех ся легко научить по русинськы а каждый Русин зась розумить Чехови, кідь тот бісідє помалы. Чом маме підкарпатських Русів од себе оддалёвати... а чом не маме, наopak, приближити їх языку чеському і словацькому? – поставив реторичный вопрос высокый чеський урядник. – Рішіня є ту про нас єдине: малоруський язык етімологічно писаный. Тым будеме стрічны містным жывлам, приближыме Підкарпатську Русь остатній републіці і выставляме мур і проти Україні, і проти Росії...“¹⁴

Подобна думка была тыж высловена в програмі работы Міністерства школства ЧСР в р. 1922, котрый цалком одкрыто декларовав, же выбір

орьєнтації (великоруської, української або містної) є скоріше впро- сом політики, не языкознательства. Подля міністерства освіти, і з погляду штатних інтересів ЧСР, підпора містного языка на Підкарпатю мала быти першорядна, бо по стабілізації сітуації в Росії або на Україні Підкарпатська Русь бы могла быти припоена к дакотрому з тых штатів. Наopak, підпора містного языка, котра выходила з тези о ествованю малого народа, одді- леного од Русів і Українців літературнов і языковов барьеров, не буде выкликати сепаратістичны тенденції і споїна з чехословацьков держа- вов буде зато міцніше.¹⁵

Як ся вказує, часть чехословацькых офіціалных кругів была прихылником збівшіна культурных і языковых розділів міджі Русинами з єдного боку, а Русами і Українцями з боку другого. Пізніше інтерес о практичну реалізацію той думкы проявили уряды на выходній Словакії, котры ся бояли українського сепаратізму, лемже на Підкарпатській Руси українофілы мали цалком приязны условия про свою культурну роботу.

Мож повісти, же інтерпретація карпатських Русинів як части Українців з даякыма етнографічныма шпеціфічностями з боку чеськых урядників і академіків корешпондовала з поглядами українських ідеологів, поважу- ючых Русинів за Українців з іщі „непробудженов“ українсков ідентітов, котру они хотіли якнайскоріше пробудити. Але покы українскы предста- вители хотіли „будити“ українське усвідомління скоро і радикальным спосо- бом, чеськы політики преферовали поступны і природны крокы, котры корешпондовали з народныма інтересами ЧСР і з містныма реаліями.

Підпора українофілів чеськыма урядами, котра ся в найбівшій мірі проявила в 20-ых роках ХХ. ст., была споена з дакількама факторами. По перше, Прага наперед українофілів розуміла як політично сполягливішых в условиях неутихаючой небезпекы мадярьского іредентізму. Справова- ня ся русофільской інтелігенції почас окупації выходной Словакії і Підкар- патської Руси мадярьсков Червенов армадов в р. 1919 примусило Прагу страховати ся о політичну лояльність містных русофілів. Промадярьскы сімпатії части русофільской інтелігенції українофілы схосновали на діс- кредітацію своїх політичных опонентів. Представители української орьєн- тації прямо обвинявали русофілів з підпору Мадярів і Мадяронів,¹⁶ і хоць єден з ведучих представителів українофілів в міджівойновій ЧСР, А. Волошин, був лояльным мадярьским жителём перед припоїнем Підкар- патя к ЧСР і як глава Ужгородської народной рады раховав з можностев, же Підкарпатя зістане в рамках мадярьской державы кінцём р. 1918 і зачатком р. 1919.

По друге, на розділ од конзерватівных русофілів, українофілы были іде- ологічно веце спяты з ліво орьєнтованыма політичныма партіями, котры мали великий вплив в міджівойновій ЧСР. Возродна і „народностно- ослободженецька“ реторика українських ідеологів находила бівше порозу- міння в чехословацькой політичній еліты, як конзерватівны погляды русофілів, котры часто демонштровали монархістичны тенденції. У своїх публіцістичных проявах Я. Нечас і єго колегове зо соціалной демокрації преферовали думку о тім, же лем проукраїнська політика в Підкарпат- ській Руси корешпонує з державныма інтересами ЧСР, обсадженой зо вшыткых боків неприятельскыма державами. Нечас тых указовав на то, же ведучі особности чеського народа, якыма были Гавлічек, Челаковскі і Палацкі узнавали ествованя самостатного українського народа.

Українська орьєнтація мала підпору великой части чехословацькой політичній репрезентації, в першій ряді сімпатії соціалных демократів і комуністів. Український соціално-демократічний публіціста Бочковскый, котрый бывав у Празі, надвязав особный контакт з Масариком такой по єго наверхнуто до Чехословакії. Позіція Масарика, котрый мав велике порозуміння про українскы народностны пожадавкы, доволила прийти до Прагы діпломатічній місції української народной републікы.¹⁷

Як уж было спомянуто, агільным застанцём проукраїнської політики на Підкарпатю був Я. Нечас, котрый в першій половині 20-ых років ХХ. ст. робив в канцеларії президента републікы і мав на старости проблемы Підкарпатської Руси. В літі 1920 у своїм писмі президентови Масарикови Нечас позітивно характеризовав політичны партії на Підкарпатській Руси,

котры были української орьєнтації, враховано „хліборобской“ партії М. Брацайка, русиньской соціално-демократічній партії і народной партії А. Волошина. О єднім з ведучих представителів української лінії на Підкарпатю – М. Брацайков – Нечас написав, же є то „інтелігентный і добрый Русин“ і єден з найліпшых людей на Підкарпатській Руси.¹⁸ Воло- шина Нечас тых характеризовав цалком позітивно. Подля Нечаса, Воло- шин є освічений священик, ініціатівный, робітный і енергічний чоловік, котрый любить свій народ. Єдине, што Нечас на Волошинови критизовав, а то, же був барз „фанатічным“ грекокатоликом.¹⁹

К партіям русофільской орьєнтації ся Нечас ставляв намного критіч- ніше. „Карпаторусский Земледельческий Союз“ Нечас характеризовав як „мадярьскую партію“, котра ся снажить помочі вшыткым бывшым мадярьским урядникам наверхнути ся до служб, што подля Неча- са бы значіло обнову „старого режіму“. Главу партії, русофіла Камінь- ского, Нечас пописовав як „великого і небезпечного демагога“, котрый лем „грає“ лояліту к републіці. Подля Нечаса, ествує міцне підозрїня, же агітація Каміньского за заведжіня автономії на Підкарпатській Руси є підпорвана силами споза границь.²⁰ Русофільскій „Трудовой партії“ на челі з емігрантом-русофілом з Галичі, Др. Гагатком, Нечас вытыкав снагы росшырити на території Підкарпатської Руси такы набоженскы і языковы споры, якы проходили в недалекій выходній Галичі перед 20 – 30 роками і котры были завершены повнов ліквідаціов „старорусько- го режіму“ і вітязством народного языка. О воджатаєві „Трудовой пар- тії“ Гагаткови Нечас писав, же тот політик у своїх „старославянських пред- ставках“ о Росії не є способный порозуміти ниякы визначны аргументы і же єго лояліта к републіці є лем з подмінков згоды з єго політичныма поглядами.²¹

(Переклад з чеського языка: ПгДр. Кветослава КОПОРОВА.)

(Закінчіня в далшій числі.)

ЛІТЕРАТУРА:

- 1 Русская Земля, 21. августа 1919, ч. 5.
- 2 Amerikansky Russky Vestnik, Homestead, PA. March 8, 1934, ч. 10.
- 3 MASARYK, T. G.: Světová revoluce. Za války a ve válce 1914 – 1918. Praha, 1925, с. 300-303.
- 4 Тамже.
- 5 AÚTGM, fond T. G. Masaryk. Podkarpatská Rus 1919, krabica 400. Naprosto důvěrné. Rusínsko. Dne 8. října 1919.
- 6 Позерай: ГЕРОВСКИЙ, А.: Борьба чешского правительства с русским языком. In Пути истории. Общерусское национальное, духовное и культурное единство на основании данных науки и жизни. Под редакцией О. А. Грабаря. Том II, Нью-Йорк, 1977, с. 93-97.
- 7 SÚA, fond Předsednictvo Ministerské Rady (PMK), inv. č. 588, sign. 223, kart. č. 131. Zápís o poradě konané dne 4. prosince 1919 o vyučovacím jazyku v Podkarpatské Rusi.
- 8 Тамже.
- 9 NEČAS, Jaromír: Uherská Rus a česká žurnalistika. Užhorod, 1919, с. 5.
- 10 Тамже.
- 11 AÚTGM, fond T. G. Masaryk, Podkarpatská Rus 1923, 22 b. krabica 403.
- 12 SÚA, fond Předsednictvo Ministerské Rady (PMR), inv. č. 588, sign. 223, kart. č. 131. Jazyková otázka na Podkarpatské Rusi 1920 – 1938.
- 13 Тамже.
- 14 Тамже.
- 15 ВАНАТ, Іван: Українське питання на Пряшівщині в період домюнхенської Чехословаччини (1919 – 1939). In Дружно вперед, ч. 5, 1969, с. 8.
- 16 ВОЛОШИН, Августин: Две политичне розмовы. Ужгород, 1923, с. 8-9.
- 17 ZILYNSKYJ, Bohdan: Ukrajinci v Čechách a na Moravě (1894) 1917 – 1945 (1994). Praha, 1995, с. 19.
- 18 NEČAS, Jaromír: Politická situace na Podkarpatské Rusi (Rok 1921). Praha, 1997, с. 11.
- 19 Тамже., с. 19-20.
- 20 Тамже., с. 20-21.
- 21 Тамже., с. 23.

Йосафат В. ТІМКОВІЧ, ЧСВВ, Кошыці, Словакія

Юрій III. Другет і неуспішна Краснобрідська „унія“ в році 1614 (1)

(ВИБРАНЕ З НЕДАВНО ВИДАНОЇ МОНОГРАФІЇ „DEJINY BAZILIÁNSKEHO MONASTYRA V KRÁSNOBRODE OD 9. STOR. PO SÚČASNOST“.)

Юрій III. Другет був синовцем з другого покоління Валентіна I. Другета

Народився в р. 1583 Юрієві II. Другетови (†1595) і Евфрозинії, родж. Доціовій. Був протестантом. Найвеще ся стримовав в Ужгороді, бо там здідав великы маєткы. Цісарь Рудолф II. (1576 – 1612) го 1. априля в 1599 р. уж як 16-річного повышыв на жупана Ужской жупы. Але о нецілый рік нато, в р. 1600 (як 17-річний) був одсуджений на смерть зато, же в шестёх жупах зробив насилства проти шляхтичам... Не був забитый, бо ся му подарило з того вымотати...

Юрій III. Другет – „підвержена дітина“

Подля Ленчіша¹ (котрый інакше барз обгає Юрія III. Другета за ёго заслугы о росшырїня римокатолицизму на Гуменським панстві) двоє шляхтичі Петер Зоколі і Шімон Баноці підплатили службу Евфрозинії, родж. Доціовой (матери Юрія III. Другета, тогды уж вдовы по Юрієві II. Другетови, †1595). Тота пак утекла од своєї пані к матери Валентіна I. Другета – Евфрозинії, родж. Тереківій (вдові по Штефанови V. Другетови, †1599) а під присягов, же ей не пошле назад, ей, якбач, прозрадила тайну. Подля той тайны Юрій III. Другет, якбач, не був правым сыном своїх родичів. Кідь був малый, выпав служці з рук і умер. Нещастна мати ся заперла до комнаты і выголосила, же ей дітина є хвора... А вночі одышла до недалекого села і принесла дітину якогось підданого, приближно єднакого віку, а свого дїтвака тайно поховала...

Кідь ся о тій тайні дізнала грофка Евфрозинія, родж. Терекова, повіла то свому сынови грофови Валетінови I. Другетови. В тім часі тот був іщі великым злостником, який кривдив вшыткым довокла як ся лем дало і рїшав вшытко за помочи шаблі і інтригі. Было то іщі перед ёго обернутём, т. є. перед роком 1603, кідь сі зломив руку на Русаля на одпусті Сошествія св. Духа в Краснім Броді...

Братовражедна война міджі Другетовыма

Валентін I. Другет сі усвідомив, же кідь ёго синовець з другого покоління Юрій III. Другет не є Другет, але є лем підверженым підданьскым дїтваком, цілый ёго маєток властно належав ёму. Зато нарадошений взяв своїх 3 000 по зубы озброєных вояків і нечекано напав на замок Невицьке на Ужгородським панстві, де ся находив ёго синовець з другого покоління Юрій III. Другет з мамов. Замок ся не піддавав, але наконець ся там дістав, бо одділу на замку був одрізаний приступ к питній воді. Юрій III. Другет з матірєв і сестров лемлем же застигли втечі тайнов ходбов із граду, а пак емігровали до Польщі. Валентін I. Другет забрав воєньсков силос вшыток маєток свого синовця з другого покоління Юрія III. Другета.

Цісарь Рудолф II. хотів покарати насилство Валентіна I. Другета, а зато го в р. 1602 судив. Наконець, як то уж звыкне быти на тім несправедливім світї, ся Валентін I. Другет предці лем обгаїв, а навспак, Юрій III. Другет був цісарём уж другыраз у своїм жывоті одсуджений на стая головы і конфішкацію маєтку. Цісарь притім вырїшив, же Петер Зоколі (єден з тайных основателїв комплоту) дістане третину маєтку по Юрієві III. Другетови. Кідь Шімон Баноці пришов на то, же го Петер Зоколі скламав, написав цісарєви Рудолфови II. писмо, в котрім много-што прозрадив і высвітлив... Братіславска (Прешпорьска) кралєвска комора цісарєви порадила, же буде мати векшый хосен з Юрія III. Другета як з Петра Зоколія, а зато цісарь Юрія III. Другета нагло омилоствив і розказав, абы му був вернутый маєток. Поставив але условия, же Требішовске панство зістане цісарєви...

Рік 1608 – орьєнтація Юрія III. Другета на єзуїтів і їх преферования на Гуменським панстві – тзв. „рекатолізація“

Аж в р. 1608 была конечно выголошена невина Юрія III. Другета, а было треба чекати іщі далшых 5 років, покы му не був у р. 1613 навернутый вшыток сконфішкований маєток. По омилощїню з боку католицькых Габсбургів ся Юрій III. Другет, ці уж з выпочїтавости (жебы не був стятый) або досправды, став

• Юрій III. Другет, дітина Ю. Другета II. і Евфрозинії, родж. Доціовой, але як виявила пізніше служба, то не був правый сын споминаных родичів, бо тот вмер, але якыхсь підданых.

ся тиж римокатоликом а на доказ абсолютной лояльности католицькому цісарєви такой скликав латиньскых єзуїтів і подаровав їм франтішканьскый (первістно василіаньскый) монастирь в (I)Гуменнім (кідьже франтішканы были вшыткы чуджїнци, втекли перед повстаньями і бунтами, а спустїлый монастирь був цалком порожній).

Першы двоє єзуїты пришли до Гуменного в р. 1608. Такой ся пустили до своєї „місійной“ роботы. Єзуїты „обертали“ на нову римокатолицьку віру нелем калвінів, але главно старовірників-грекокатоликів. Уж по штирєх роках, в р. 1612, ся спокійно конштатує, же в стародавнім центрї василіаньскых ігуменів – в Ігуменнім (Гуменнім) вшыткы богаты міщане ся дали на римокатолицьку віру. Тото єзуїтам отворило двері і створило політичний простор на негачену латинізацію ай низшых біднішых верьств жытельства.

Єзуїты о два рокы пізніше, в р. 1614, уж справовали пять нововзникнувших латиньскых римокатолицькых парохій в околиці Гуменного а в р. 1615 к ним прибыло далшых шість нововзникнувших латиньскых парохій: Довге над Цірохов, Удавске,² Вышній Грушов, Папин,³ Любіша,⁴ Збудьске Довге, Оградзаны, Бреков, Стражске.

В р. 1614 в (I)Гуменнім діяло аж 15 латиньскых чуджїнців-єзуїтів. За успішну і швыдку римокатолизацію Гумен-

ского панства дістав Юрій III. Другет іші в тім самім році (1614) прямо од римского папы Павла V. (1605 – 1621) нагороду золотый плащ (*aureum vellus*) а католицький цісарь го зарядив міджі рыцарів Чіну золотого руна.

В р. 1615 єзуїты в (I)Гуменнім отворили докінця і єзуїтську гімназію (штудовати там могли лем шляхтічі, а то з цілою Угорщіны, Семиграду, Далмації, Хорватії і Сікулії).

В р. 1617 латиньскы єзуїты справовали уж догромады 36 бывшых грекокатолицькых сел (I)Гуменьского панства, котры прияли римокатолицьку віру.

Рік 1609 – вінчанка Юрія III. Другета з дівков кровавой Алжбеты Баторіовой

Юрій III. Другет (1583 – 1620) ся в р. 1609 оженив з дівков знамой кровавой Алжбеты Баторіовой (Чахтіцькой білою пані), Катеринов Надаждіовов. Было то нецілый рік передтым, як ся на світло світа дістали садістичны практикы ёго свекры (матери ёго жены), Алжбеты Баторіовой (1560 – 1614), котра „лем так“ садістично, як є доказане, забила веце як 600 дозріваючих дівчат, а як свідчіли свідкове, „купала ся в їх кровлі“.

Подля платных законів мала быти одсуджена на смерть, але ей зять Юрій III. Другет ведно з платіном Юрієм Турзом і шовгром Павлом Зічіом наскоро зосновали план на ей захрану од мотуза, а тым самособов захранили ай ей маетки, жебы не пропали на хосен штату. Хто знає, яку роль при захрані Алжбеты Баторіовой зограла ай тогдышні впливны і переполітізованы латиньскы єзуїты, котры были з Юрієм III. Другетом неясно попереплітаны і были міджі собов залежны і взаїмно хосенны.

Історічным фактом є то, же садістка і масова врагыня А. Баторіова не была одсуджена, докінця ани увязнена. Спокійно і в розкошах, обколесена множеством слугів, дожила свій живот в тзв. „домашнім арешті“ на своїм розкошнім замку в Чахтіцях а вмерла природнов смертєв в р. 1614 (якраз тогды, кідь ей зять Юрій III. Другет ведно з єзуїтами організував тзв. Краснобрідьску „унію“ – позерай дале). А што є главне – велику часть ей маєтків здідила жена Юрія III. Другета, Катерина. На смутно прославленім і кровлєв невинных дівчат заллятім Чахтіцькім замку, де вмерла непокорена і непокарана врагыня – кровава пані Алжбета Баторіова, який ся наслідно став маєтком Другетовых,

умер як 38-річний (в р. 1691) ай послідній Другет, латиньский єпіскоп Валентін II. Другет (1653 – 1691). На зачудованя є того, же як высокопоставлений римокатолицький церьковный єрарха, який ся тїшив приязні тогдышнього римского папы, ся не брыдив спокійно жыти і вмерти міджі мурами, де ся одбыло тільки звірств...

Треба сі усвідомити, же Катерина – жена Юрія III. Другета, гев-там дашто знала о злочіннім справованю своєї матери, т. є. о мучіно не єдної, але стовок невинных дівчат. Тадь з нєв (своєї матірєв!) жыли в єднім і тім істім холоднім замку скоро до своєї вінчанкы з Юрієм III. Другетом. А хто-знать, може своєї матери при крутых оргіях ай асітовала, або ей своїм мовчанєм таїла і підпорувала...

Про сегінята василіанів і вірників з Красноброду і околиці то, вера, не были легкы часы, кідь їм пановали такы кровавы і несправедливы панове, якыма був (аж на даякы малы выняткы) переповнений шляхтіцький род Другетів...

Рік 1612 – насилна смерть Штефана VI. Другета

Юрій III. Другет (1583 – 1620), наперед протестант, пак (од р. 1609) римокатолик, був о пять років молодшый, а зато в бою із шаблєв менше скусений як ёго (замолода єднако роспущений) стрыко з другого покоління Валентін I. Другет (1577 – 1609). Окром того собі Юрій III. Другет барз добрі памятав, як го ведно з матірєв ёго стрыко Валентін з тритісячнов армадов обступили на замку в Невіцькім, як мусив безголово утікати із замку тайнов ходбов і емігровати до Польщі... Як був, дякуючі свому стрыкови, одсуджений цісарєм на смерть, од котрой го захранили вдяка своїм тайным контактам латиньскы єзуїты. Зато жыв в неперестаннім решпекті і в страху, в тіни свого славного і політічно впливного стрыка. Почас жывота свого стрыка протестанта Валентіна Юрій III. Другет був все запаленым протестантом і прихыленцєм повстаня проти католицькым Габсбургам. Так было аж до смерти Валентіна I. Другета (быв отравлений в р. 1609).

В р. 1610 був Юрій III. Другет, уж як католик (католиком ся став по омилошці од смерти), менований за земплінського жупана. Функцію жупана але не міг выконувати такой од р. 1610, бо земплінська шляхта го не узнавала і одшмарєвала. Подля нєй земплінськым жупаном мав быти сын

ёго стрыка Валентіна I. Другета – Штефан VI. Другет (†1612). Штефан VI. Другет був калвіном, а в тім часі був іші дїтваком...

Католицький угорьский краль Матей II. (1608 – 1619) але преферовав новопеченого римокатолика Юрія III. Другета. Припад ся вирішив аж потім, кідь Юрій III. Другет навщівив свого стрычаника (братранця – позн. М. М.) з третєго покоління, малолітнього Штефана VI. Другета. Была велика гостиная, сердечны родинны ослavy – просто ідеална родинка..., аж на то, же за три дні, 16. марца 1612, Штефан VI. Другет нагло умер (быв отравлений, як і три роки передтым ёго отець). І так Юрій III. Другет спокійно взяв функцію земплінського жупана і шляхта го мусила прияти, бо стратила правоплатну алтернативу.

Юрій III. Другет (муж дівкы кровавой Алжбеты Баторіовой) на фоні тзв. Краснобрідьской „унії“

Соборны грекокатолицькы василіаньскы монастырі, міджі котрыма ся вынимав Краснобрідьский, все были центром духовного жывота грекокатоликів в цілій Угорщїні. Якраз про тоту причіну перша спроба створити тзв. „унію“ (ту ся не ідало о зєєдїніня з Римом, як на історічным Підкарпатю уж в р. 1614, але о страту соборной свойправности і підряджїня ся латиньскому Еґєру) была праві у бывшїм соборнім василіаньскім монастырю в Краснім Броді днесь в окр. Міджілабірці, а то почас краснобрідьского одпусту на свято Русалы (Сошествіє св. Духа, Тройцин день).

Містный шляхтіч Юрій III. Другет (у Гуменьскім панстві був паном в р. 1605 – 1620), як сьме споминали, був спочатку калвіном, але як дакотры гіпотетічно бы сі представляли, уж почас своїх штудій у єзуїтів в Празі (1605) ся, якбач, тайно став римокатоликом і запалив ся за рекатолизацию в Угорщїні (лемже історічны факты з ёго жывота до р. 1609 в тім вопросі суть протиходны), котру потім ай провадив почас свого панованя у Гуменьскім панстві. Римокатоликом ся став аж (кідь був двараз омилошєный од смерти) од р. 1609, по тім, кідь ся перестав бояти свого стрыка протестанта Валентіна I. Другета. Тзв. рекатолизацию Юрій III. Другет проводив подля своєї натуры, т. є. з огнєм і шаблєв, а то нелем міджі протестантами, але і міджі русиньскыма грекокатоликами, котрых было на ёго панстві найвеце, а котрых під ідеологічным впливом латиньскых єзуїтів поважова-

ли за меншецінних христіанів, аж схіз-матіків, а зато їх хотів перевести на, якбач, „доконалішый“ – „панський“ латинський обряд.

З той причіны, через римокатолицького єпископа Сеціньского з Перемышля, позвав на своє панство ёго „обрядового вікаря“ (т. є. помічного-беспомічного) грекокатолицького єпископа Атаназа Крупецького (1610 – 1652). Так хотів в притомности єпископа, дале єзуїтів з (І)Гуменного і дакотрых краснобрідьских василіан, котрых екзистенція або неекзистенція была прямо залежна на ёго волі ці неволі, офіціално підчинити біле грекокатолицьке духовенство (тзв. більців) і грекокатоликів, што жыли на ёго панстві, під пряму міць-юрисдікцію еґерського латиньского єпископа. Мала то быти лем переходна етапа на пути к тоталному приятю латиньского обряду, што практично видиме на Гуменьскім панстві в данім часі і в часі гуменьских єзуїтів, што были хранены Друґетами.

В тім часі ай іншы бывшы грекокатолицькы парохії в Угорщині на рівнинах, якы были почас реформації прилучены наслідовати своїх земле-

властників-феодалів в протестантізмі (главно в калвінізмі і лютеранізмі – подля принціпу: *cuius regio, eius religio*), были наслідком работы єзуїтських місіонарів наверхтаны ку первістній правій вірі, але з латиньским обрядом, таким способом з них vznikли першы римокатолицькы парохії в областях чісто візантських-грекокатолицькых.

(Переклад зо словацького языка:

ПєДр. Марія МАЛЬЦОВСКА.)

(Закінчіня в далшій ціслі.)

Позначкы:

1 Порів. Lenčič, Š. *Šľachtický rod Drugetovcov z Humenného*. Humenné, 2003, с. 92-100.

2 О історії села Удавске (скады походить ай латиньский кардінал Йозеф Томко) є абсолютно ясно, же была цілено фалзіфікована латиниками. Свідчіть о тім, окрем іншого, ай руков писана Матрика похрещеных (досправды ту іде лем о обычайный зошыт з руков роблєныма колонками) од р. 1730, котра має ай колонку „obrad-ritus“, але вшыткы суть ту уведжены як стопроцентны римокатолици. Кібы то была правда, же

в тім часі были вшыткы римокатолици, потім бы священник-плебан не уваджав збыточну колонку „ritus“. Удавске первістно было грекокатолицьков парохіов, а таков было іщі кінцём 17. ст., (порівн. Vladimirus de juxta Hornad (J. V. Timkovič). *Dejiny gréckokatolíkov Podkarpatska (9. – 18. storočie)*. Košice, 2004, с. 630; Назва Удавске є од старославяньского „удава“, што значить *ярмо*, котре ся клало на шыю і *давило* худобу, што тягала віз (порівн. Дьяченко, Г. *Полный церковно-славянский словарь*. Москва, 1899, с. 749).

3 Назва *Папин* походить од старославяньского слова „папъ, папа“ в перекладі *отець, священник візантського обряду...* (порівн. *Lexicon linguae palaeoslovenicae*, III, Praha, 1973, с. 13-14).

4 Любіша была первістно грекокатолицьков парохіов (порівн. цїт. роб. Vladimirus..., с. 629); Слово *Любіша* походить од старославяньского слова „любъ“ в перекладі *любов*, „любъ“ в перекладі *милий, ласкавий* (порівн. цїт. роб. *Lexicon...*, с. 163-164).

Маґдалена ЛАВРІНЦОВА-ЗОЗУЛЯКОВА, Братіслава

Быв єсь і навсе зістанеш моїм світлом...

(Спомин к 100 рокам од народжіня і 15 рокам од смерти писателя і културно-освітнього діятеля на Підкарпатській Русі і выходній Словакії – **Василя ЗОЗУЛЯКА, 19. 9. 1909 – 15. 5. 1994.**)

Быв єсь про мене вынятковым чоловіком, котрому вдячу за много у своїм жывоті

Передовшыткым вдяка мамі і тобі, мій няньку, дістала єм дар над вшыткы дары – жылот. Важу собі го і все єм ся снажыла, абы єм го з найвекшым змыслом выужыла – zdobyла знаня потребны про жылот і роботу, постарала ся о родину і мої дві діти, але і розвивала то найцінніше, што мам у собі – главно творчі способности – ай за них вдячу якраз тобі...

Прожив єсь тяжкый жылот, пережив єсь множество подій, котры тя сформовали, але главно зоцілили, но дакотры і болячо засягли до твого внутра і тискали ся вон – образно повіджено – ай они тужыли по вольности. Може і зато єсь так любив росповідти. Ай нам, трём дівкам – Софії, Наталії і мені, Маґдалені, пізніше сынови Александрови. Было то в часі, кідь в хыжах іщі не доміновали „всеможны“ телевизоры, слухали сьме лем радіо, але тото не мало такый розмір, силу, бо при слуханю не мож было видіти выраз твари, гестікуляцію і

міміку читаючого чоловіка. При жывім росповіданю то было намного інтєресніше. Фасціновав єсь нас талантом росповідача, інтензівно єсь „насычовав“ дітьску, пізніше дозріваючу душу, голодну і жаждущу за новыма знанями, росшырєвав єсь наше познаня світа і збогатив єсь нас.

Не хочю собі присвоєвати дашто, што бы не была правда, але здасть ся мі, же єм была твоя, може, найвдячнійша слухачка – старшы сестры часто ся выгваряли на школьскы повинности, так єм найчастіше скоро все сама із затасным дыхом – до слова і до буквы – лыгала вшытко, што єсь так пластічно, живо росповідав.

І так єм ся дознала, же як пятьрічний хлопец єсь быв свідком выпаліня Чертіжного австро-угорьскыма войсками, видів єсь вступ до села вояків російской армады на челі з Брусіловом. Але главно о силній тужбі добыти освіту, што тогды про дітину з бідной рольницькой

• Портрет визначного культурно-освітнього діятеля і писателя – Василя Зозуляка, родака із Чертіжного, окрес Міджілабірці, котрый у 1972 році накреслив знамый малярь Михал Чабала.

родини не было легко, бо в тім часі на або з території виходной Словакії штудовали лем діти шляхты, православных попів, грекокатолицьких священників або вышших урядників.

Мав єсь девять років, кідь єсь ся зачав учіти в народній школі, было то за президентованя Т. Г. Масарика. Але іщі перед тым, як єсь пришов до школы, в основнім єсь ся научів читати і писати сам – все єсь ходив за своїм вітцём і выпрошовав єсь ся го, як котра буква ся читать і пише. Кідь єсь зачав ходити до школы, уж єсь знав читати і писати, што несподівало нелем сокласників, але і самого учителя.

По скінчіню народной школы, котру єсь скінчив із выборным проспіхом, хотів єсь дале ся учіти, але не дало ся – мусив єсь вітцёви помагати на полю, плів єсь з ним кошарикы і мітлы з березового прутя, робив у лісі і в каменоломі. Выразна подія у твоім животі настала аж в році 1928, кідь із Росії до Чертіжного пришов внук нашого політика і народного діятеля Адолфа Добрянського –

Георгій Геровський, котрого в селі зачали называти – професор. Він привіз із собов много книжок, главно російських класіків, і тоты книжкы єсь зачав собі пожычовати од єго служкы. Пізніше Геровський збачів твій талант, ай то, же єсь знав читати і церьковнославянськы тексты. Повів ті, жебы єсь ся мав іти вчіти далше, до гімназії.

Даз по півроці Геровський рішыв ся перестіговати до Мукачова, котрый в тім часі був визначным культурным цетром тогдышній Підкарпатьской Руси. Мусив єсь ся рішыти, ці підеш з ним до Мукачова, або зостанеш дома, в Чертіжнім. Туга за освітов была силніша і пішов єсь з ним до Мукачова, і кідь єсь не знав, до чого ідеш. Взав єсь зо собов і девятьрічного з родини – Андрія Пачуту, котрый тьж хотів штудовати в гімназії.

Геровський купив сі хыжку із загородков і виноградом на высокім мукачовскім берегу, называнім Велика гора. На першы погляд вызерало то як цалком романтичне бываня, але реаліта была од романтикы барз далека. Была то мала, скоріше літня хыжка і бывшому властникови служыла наісто лем на оддых і збераня уроджаю. Приходила осінь і постуденіло, также Геровський вирішыв у своїй хыжі збудовати кахлѣвец, жебы в зимі не замерз. І так ты – у вольнім часі ведно з Андрієм Пачутом – мусив єсь із недалекого каменолому выношати тьжке каміня на ставбу кахлѣвця. Пізніше наслідовало збераня уроджаю яблук і грозна, што было ваше главне, або скоро єдине їдло. Хліб, муку і далшы потравины треба было у високих тзв. гортікошарах приносити з Мукачова на высочезну Высоку гору, зато часто мусили стачіти за засычіня яблуко і грозно.

Навыше професор ся справовав так, якбы забыв, чом властно єсь пришов з ним до Мукачова – не учів тя. Аж на ярь зачав ся з тобов занимати, і то лем вечур, кідь був змучений од своєї роботы, а ты єсь скінчив мукарину в єго загороді. Вставав єсь уж о четвертій рано, абы єсь ся іщі на зачатку дня доучів то, што єсь не застиг вечур. З тяжкой роботы і слабого стравованя єсь барз спідлів і не був єсь в силі ани двигнути ложку з їдлом к роту – была то крута дань за твою тужбу добыти освіту.

Але нечекано припутовав твій отець і од нёго єсь ся дознав, же ведно з єдным богатым газдом із Чертіжного дали Геровському пожычку в сумі 20 тисіач корун, што тогды были великы пінязі. Твій отець мусив продати корову, свиню і звышок пінязей сі пожычіти в селі, а праві за тоты професор купив у Мукачові споминану хыжку із загородов і виноградом. Пінязі обіцяв вернути, але то ся николи не стало. Нянько ті лем то повів: „Барз дорого єм мусив заплатити за твоє учіня...”

Но ты єсь ани словом не вызрадив, што вшытко єсь собі мусив перетерпіти і яку рабску роботу єсь мусив робити. Доднесь є про мене загадков, же наперек вшыткому споминав єсь на нёго все лем в добрім. Не вычітовав єсь му, але наспак – був єсь му вдячний, же ты приправив на гімназіалны экзамены, а мав єсь уж 21 років і про вік бы ты уж не прияли до ниякой гімназії. Но успішно єсь гімназіалны экзамены здав і міг єсь зачати штудовати на Учительській академії в Мукачові.

Але ани далшы твій живот не був легкый – было в

нім много тяжобы, одріканя і слабого stravованя, бо твій отець ті не міг посылати пінязі на переживаня – спомагає єсь собі лем доучованём слабших школярів.

Але „екзамены огнём“ тя іщі лем чекали. Семого септембра 1937 єсь ся з моєв мамов Еленов, родженов Скибатов, у Чінадієві оженив. А такой на другый день, кідь єсь пішов до доктора, дознав єсь ся, же маш брушний тіфус. Наслідно пять тыжднів єсь у високих, 40-ступнёвых горячках блудив і мусив єсь дотримовати строгый заказ – напیتی ся студеной воды і зьїсти дашто твердше значіло скоро істу смерть. Хворым доволити лем звогчовати сі од горячки спалены воргы чаєм і выпити – в тім часі ся то преферовало – денно коло пів літра коняку. Од високих горячок хворы блудили, але нащастя, ты єсь і то пережив.

По далшім тыждню тя пустили домів, але не міг єсь одпочівати дома, бо не мав єсь іщі нароч на поміч у хвороті. Зато єсь ся рішыв – підеш учіти. Приділили тя учіти до Пацканёва, села од автобусовой заставкы в Середнім далекім коло сім кілометрів. Абы єсь ся там дістав, мусив єсь здолати довгу камянисту путь, котра ся піднімала все горі і горі – была то неконечно довга дорога, главно про чоловіка од хвороты так выслабеного.

Ты єсь зачав выповняти своє учітельске посланя, котре єсь поважовав за своє велике посланя. Пізніше єсь ся став учітелём-боєвником, але о тім єсь нам, дїтём, уж меньше росповідав, што собі высвітлюю тым, же аж замного было выюстреных сітуацій, кідь ті грозило смертелне небезпеченство. Ішло ті о бытя ці небытя, і своїма споминами не хотів єсь одкрывати стары раны. Ці то были атакы застанців Карпаськой України, банд українських січовиків, словацьких ґардістів і мадярських гортіовців. Але щастя ті жычіло і пережив єсь і тоты сітуації, котры вызерали барз безнадійно про вартость людського жывота...

Дівав єсь як учітель і заєдно директор малокласных школ в бідных горьских селах і осадах Підкарпаськой Руси, яка тогды была частёв Чехословакії, пізніше розділеної і обсадженої Карпаськой України, ці на выходній Словакії, де зась шаліли ґардісты.

Професію учітеля єсь брав як велике, скоро святе посланя, затоже єсь собі цінив освіту і добрі єсь знав, же без нёй не мож підняти бідне жытельство Підкарпаськой Руси і на выході Словакії. Діти єсь нелем вчів, але розвивав єсь і їх творчі способности у співацьких колектівах ці драматічных кружках, попри тім єсь не забывав ани на їх родічів і організовав єсь про них курсы, главно з рольницьков тематіков, абы при оброблянню землі хосновали найновшы знаня і зберали бівшыи урожай.

Пізніше до твого жывота, подобно як міліонам людей на світі, засягла друга світова война і збавила їх найосновнішой ідентіты – перестали належати лем собі, своїм найблизшим, стратили слободу, мусили одшмарити свої жывотны надії, котры хотіли сповнити. Многы з них стали ся обычайныма фігурками планів войнових стратегів на обидвох боюючіх сторонах, обектом стріляня і забиваня, а в концентрачных таборах і жертвами псевдодокторьских експеріментів – николи перед

тым, як у тій войні – ся так не здевастовала вартость льюського жывота...

Але при своїй учітельській роботі запоїв єсь ся і до ілеґального протифашистичного руху – выдаванём главно летаків проти гортіовским окупантам, пізніше єсь ся припоїв к тым, што організовали партізаньский рух на Підкарпаській Руси і як заступця комісаря Союзу чехословацьких партізаньских одділів Чапаєв вызначовав єсь ся великов сміlostев. Часто єсь говорив, же „щастя жычіть лем смілому“, а тым присловём єсь ся в жывоті рядив – а щастя ті было нахылене. Много єсь різковав – своїм жывотом, але і жывотом моєй мамы і нас, малых дїтей. Кідь моя мати ті то нераз припомянула, одповів єсь: „Тадь і другы різкують свій жывот, як і жывоты своєй жены і дїтей,“ – дость ю несподівав тот твій выслов і нераз на нёго споминала. В нїм є ясно повіджено, же в тобі не было ани кус еґоїзму, не робив єсь ниякы роділы міджі своїма близкыма і іншыма, котрых єсь любив так, як своїх найблизших. Быв єсь смілый боєвник і організатор партізаньского руху – то написав і твій велітель Василь Русин у своїй книзі „На крутих перевалах“, яка вышла у Києві в р. 1983.

Повойновий період був радостный, повный будовательского ентузіазму – конечно скінчіло незмыселне забиваня, пришов довгообчекованыи мір і зачала ся реалізовати ідея роботы без выкорыстёваня і соціална справедливость. Но і тот час, главно 50. роки минулого стороча, спроваджали осудовы хыбы в сполочности, дакотры політічны деформації, главно круты зінсценованы політічны процеси, кідь зась вмерали невинны, колектівізація, православізація, українізація, великы недостаткы в засоблёваню жытельства потравинами...

По войні з великим ентузіазмом, так характерістичным про тебе, пустив єсь ся до обновлёвляня нормального ходу навчаня у школах. Походив єсь вшиткы раёны Підкарпаськой Руси, котра по войні была припоєна к Советьскому союзу і стала ся з нёй Закарпаська область України. Пізніше єсь ся став началником одділіня культурно-освітной роботы Народной рады Закарпаськой України. У тій функції обновляш і отвряш далшы народны бібліотеки і забезпечуєш їх потребныма книжками, як і організуєш музеї в Ужгороді, Мукачові і в далшых містечках. У тій функції єсь робив аж до августа 1947, а потім на позваня Україньской народной рады Пряшівщіны верташ ся з родиноу на родну выходну Словакію. Ту продовжуєш у тій роботі в области культуры і освіти, од самого зачатку приділяш велику увагу ай видавательскому діятельству і зачінаш інтензівно робити і на властній писательській і публіцістичній творчости.

По взнику „Культурного союзу українських трудящих“ стаєш ся ведучім ёго видавательского одділіня, пізніше ведучім Одділіня української літературы Словацького видаательства красной літературы, заступцём директора Крайского музею в Пряшові. Заєдно єсь активным секретарём української організації писателів.

Містным зачінаючім авторам было тяжко і з языкового боку. Векшына з них, враховано тебе, зачала писа-

ти властну творчость по російськы, бо русофілство на выходній Словакії у нашого жытельства мало давне силне коріння. Зачатком пятьдесятих років в основных і середніх школах, інституціях звязаных з културов, освітов і видаванём книг перешло ся на український язык і містны писателі тыж зачали писати по українськы. Аж по ніжній революції в новембрі 1989, 27. януара 1995 дошло ку кодифікації русиньского списовного языка, котрый нашому жытельству є найблизшый і мож было на нім зачати писати нелем публіцистичны, але і літературны творы.

Памятам ся, кідь єсь выдав як першу приповідкову книжку Федора Лазорика і зборник поезії Івана Мациньского, як єсь ся тішыв, хоць то не были твої властны книжки. Пізніше і ты в році 1953 выдав книжку своїх драматичных творів, а поступно далшы. До пізнёго вечора єсь робив у видавательстві – в Одділіню української літературы Словацького видавательства красной літературы, а властнов літературнов творчостёв єсь ся міг занимати главно по ночах. Поступно єсь выдав высьше двадцять книжок повідань, з них дві і в словацькім языку, романы, зборники гуморесок, театралных гер і споминів.

Памятці мого вітця – Василя Зозуляка єм у своїй книжці Дар над вшиткы дары (Гряшів, 2008) присвятила поезію **Мої близкы книжки**:

**Отварям твою книгу, няню, –
з нёй на ня дыхне твоя душа,**

**і вшитко написане встане –
з пороху і попіля.**

**Люде мають тварі і знову оживають,
і природа, та й події ожують,
звукы слухам і пахоты чую,
людей близкых спознаю,
нашых родаків,
котры давно збогом нам дали.**

**До книг єсь вложыв
свої думкы, чувства,
дітство, молодость і зрілость,
свої сны, ідеалы,
за котры у войні
із зброев в руці
боёвав єсь статечно.**

**Дав єсь до них найцінніше,
што было в тобі –
люде зась оживають,
з нічого – воскрес живот.**

**Подля Біблії
чоловік є порох,
і на порох ся оберне,
але в творах може жыти все.
Вказав єсь мі путь,
яков треба йти –
на ню мі все будеш світити,
ай у вічній темноті.**

• На приятю у першого секретаря „Културного союзу українських трудящих“, Івана Панчуры (третій зліва) визначных писателів і герців: (зліва) Василя Зозуляка, Тамары Симковой, Федора Лазорика і Осифа Корбы.

Фотка з архіву А. З.

ПгДр. Марія МАЛЬЦОВСКА, Інститут русинського языка і культури Пряшівської універзیتی в Пряшові

Гавриїл БЕСКИД – активний потомок родини Бескидовых

(К 80-ым народенинам)

Родина Бескидовых (Михал, Грігорій, Николай, Антоній і ціла плеяда інших) уж од половини 19. стороча аж до половини 20. стороча внесли цінний вклад до русинської історії, літератури і політики.

Мгр. Гавриїл Бескид, по професії учитель російского языка, належить к людям, які по ніжній революції, кідь ся формовав на пов-

руху, наперед у звязи з Руським домом, дале як выскумник і росшырователь бескидіаны і карпатської русинської літератури вцілім.

– *Наперед было треба ся постарати о навернутя Руського дому Русинам, який був незаконно поштатненим в 1965 році. На то было треба обновити членську базу як Руського клубу, так культурно-освітнього Общества А. Духновіча при Руськім домі в Пряшові, – говорить Мгр. Гавриїл Бескид. – К тій роботі мене притягнув Іван Бобак, як бывший учительський колега, і Др. Андрій Дрібняк. І так дошло к многим стрічам, гляданю архівних і інших матеріалів. Ай кідь не было іщі Дому, культурно-освітня работа клубу ішла все в інших заряджінях. Довга была путь, покы вшытко стало на міру і Руський дом в 2002 році ся навернув тым, кому належить. Далє був єм собі свідомый того, же моім посланєм і неписаним внуторным законом, є спрístupнити Русинам цінне духовне богатство моїх предків. Задача то не была і не є нияк легка, бо я ани не думав, же ся буду колись тов проблематіков професіонално занимати. Много архівних матеріалів было пороздаваных або попроданых, наприклад, лем 10 міхів новинок, які выходили за першой републіки, одвіз з Легнавы од мого отця Евгенія Бескида Доц. Др. Василь Гривна. Купив даякы матеріалы і Михал Дубай, і Доц. Др. Андрій Шлепецький. В Кошіцях зась отців брат Александер Бескид передав рукописный матеріал з сценарями про 12 фільмів, які зробив мій стрыко Др. Николай Бескид, до Прагы Др. Іванови Кремпови, як і дакотры книжки. По смерти мого стрыка Александра снажив єм ся дати докопы зостаток рукописных матеріалів по небогім стрыкови Николаєви. Вшыток тот матеріал, як і выскумный, котрый єм роздобыв тяжков путєв по архівах в Празі, Будапешті, Підкарпатю (Берегово), собі високо ціню і храню як зорніцю ока. На тоты матеріалы часто ся операм у своїх статях. Великым помічником в зачатках моєй выскумной работы была книжка професора Павла Роберта Магочія Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948), выдана в Ужгороді в 1994 році, де в богатій бібліографії єм нашов велике множество істочників о Бескидах. Листуючі работы Олены Рудловчаковой, мене дуже заинтересовала єй работа Духнович, твори III., де так істо в алфавітнім регістрі я нашов шырокий діапазон матеріалів о творчости аж мого прапрадіда Михала, котрый діяв іщі в зачатках другой половини 19. стороча. Ясно, же тоты факты мене дуже ініпіровало на осмысліня творчости цілого ряду*

• Знамый культурно-освітний діятель і публіциста, наш 80-річний юбілант – Мгр. Гавриїл Бескид. Фотка: А. З.

ну силу русинський рух в Словакії, окреме активно ся проявляють на русиньскім полю.

Народив ся Гавриїл Бескид **28. септембра 1929** року в Кошіцях в родині Евгенія Бескида і Марты, родженой Холешняєвой. Ціле своє дїтство пережив в русиньскім селі Легнава, Старолюбовняньского окресу, де єго отець Евгеній був грекокатолицьким священником 35 років. Там виходив основну школу. Єго учителями были Варфоломій (єден з директорів Українського національного театру в Пряшові, днесь Театру Александра Духновіча в Пряшові) і Клара Баволярєвы. Скінчив Штатну руську гімназію в Пряшові і Высоку школу педагогічну в Братіславі. Учів у Легнаві, в Малім Липнику, на середній педагогічній школі, на дванадцятьрічній середній школі, на електотехнічній і стройницькій школі в Пряшові, скады і одышов до пензії в 1991 році.

По ніжній революції ся активно запоїв до русинського

людей з родини Бескидовых. Ём гордый на то, же были великим приносом до нашой карпаторусиньской історії, літературы, але і языка.

А які были можности реалізаціі снаг в споминаній бескидіані і в карпаторусиньській літературі? Тады сам Г. Бескид до того часу ся тов проблематіков не занимав.

– *Зачатки работы в даній области по ніжній революції были про мене дость тяжкы, бо ём учів на середній промысловій школі стройницькій а окрем того довгы роки ём ся сам старав о свою невладну маму, яка пострадала при автогаварії. Дорога до писаня не была легка. Роль зограла една нагода, кідь ём з Доц. Андрієм Шлепецькым навщівив в 1991 році редакцію Народных новинок. А Шлепецькый написав статю о Николаёви Бескидови, ку котрій не мав фотографію, а я тоту фотографію мого стрыка приніс. Із статі ня заинтересовали такы рядкы: “Ёго великий материал з нашой історії бы ся змістив до пятёх книг. Я пересвідченый, же міджі нашым молодым поколінём ся найде чоловік, котрый спрацує наслідство того нашого великого історіка і літературознавця...” З того часу я зачав сполупрацовати з нововзникнутов редакціов, за што ём ей барз вдячний, як і ей редакторці і писательці Марії Мальцовській, яка ня притягла ід сполупраці. Мусив ём ся много доучіти з карпаторусиньской історії і літературы, бо як бывший русіста был ём орьентованый на російську і тогдышню советську літературу. Я ся доднесь все лем учу, а хотів бы-м повісти, же лем тоты русісты можуть быти про Русинів хосенны, котры проглублять свої знаня і з проблематікы карпатських Русинів. Вышла серія статей в рубріці „З письменной літературы Русинів“ – од латиньской doby аж по роспад Австро-Угорціны. Од зачатку в „Народных новинках“ і в часописі „Русин“ обявили ся публікації тематічно заміряны на проблематіку нашой історії, літературы, о особностях, о котрых ся мало знало міджі русиньсков громад, а самособов ём ся снажив спрístupнити ай творы Др. Николая Бескида, котры были дотеперь малознамы, а были выданы будь в часі Австро-Угорціны або в міджівойновім часі в журналах і календарях, або книжно.*

Од 2001 до 2005 року вышло пять дуже хосенных книжок **Русиньского народного календаря**. Гавриіл Бескид был єдным із плодних сполупрацовників тых важных публікацій. Находиме ёго статі на розлічны актуалны темы, присвячены ку главным історічным датам окремых років. Ту ся мож дочітати о Грекокатолицькій руській гімназії, о Грекокатолицькій руській учительській семінарії, о культурных обществах Русинів од другой половины 19. стороча, о вызначных особностях Руського клубу і Общества А. Духновіча в Пряшові. Многы статі Мгр. Гавриіла Бескида ся обявили і в заграничных русиньских выданнях: *Бесіда, Вседержавный русиньский вістник, Podkarpatská Rus* і інде. Находиме ёго мено в *Encyclopedia of Rusyn History and Culture* міджі 24 сполупрацовниками, яку выдав професор Павел Роберт Маґочій і професор Іван Поп в 2003 році в Торонті в Канаді. Сам є зоставителём своєї першой книжки – а то **Николай Бескид на благо Русинів**, яка вышла у 2005 році у

выдавательства Валерія Падыка в Ужгороді.

Активіты Г. Бескида ся не ограничують лем на публікачну роботу. У 2002 році был ініціатором научного семінара – 120 років од народжіня Николая Бескида, як і одкрыта памятной таблы історікови в Легнаві і в Болдоґкеваралі в Мадярьску, організовав бісїду з писателём з Підкарпатья Василём Сочком-Боржавином, семінар на тему 80 років Общества А. Духновіча в Пряшові, семінарі к юбілеям А. Павловіча, Ю. Ставровского-Попрадова, бісїду з ветеранами другой світової войны і ряд іншых активіт. Г. Бескид выступав на вызначных русиньских форумах, як делегат Світових конгресів Русинів у Будапешті (Мадярьско), Ужгороді (Україна), Пряшові (Словакія), Криніці (Польща), Сіреті (Румунія), Руськім Керестурі (Сербія), Петровцях (Хорватія), на научных семінарях в Мадярьску, Ужгороді (з нагоды 200 років од народжіня А. Духновіча в Будинку А. Духновіча), Пряшові і інде. На сердцю му лежить проблем занедбанных гробів наших культурных великанів, як: Юлія Ставровского-Попрадова, Михала Бескида, Іренея Ханата, Корнелія Добрянського в Чертіжнім, які треба обновити, як і реалізувати памяту хыжу спомянутым людям, і писателёви Василёви Зозулякови.

Таких благородных діл на конті Г. Бескида бы ся нашло і веце, наприклад, міджінародный семінар ку 105. річніці од народжіня Юлія Ставровского-Попрадова, реалізація проектів Русиньского культурно-освітного общества Александра Духновіча в Пряшові, якого є председом, і цілый ряд іншых хосенных діл на благо Русинів.

Окрему капітолу жывота Г. Бескида творить ёго анґажованя ся в области мімошкольских forem руського языка і літературы, на полі якого охабив значный слід нелем в Пряшівскім краю, але в рамках цілой Словакії, а то за веце як двадцять років. Спомяньме потрібне выдання двох томів публікації Декламаторам Памятника Пушкінови, за што дістав ай похвалу од тогдышнёго Одбору школства Окресного народного выбору в Пряшові. На полі Міджінародной асоціації русістів был оціненый Честным узнанём за заслугы о розвой словацькой русістікы (1986), дістав подякованя од центрального выбору Союзу чехословацько-советьской дружбы За розвой мімошкольского навчаня російского языка як і за роботу лектора в центральных органах. Робив ай у в обчаньских здружінях при тогдышнім Містськім народнім выборі в Пряшові і в Народнім фронті Словакії.

Зажелайме Мгр. Гавриілови Бескидови з нагоды ёго прекрасного жывотного юбілею, 80 років од дня народжіня, як-мож найвеце здоровья, спокійности в родиннім кругу, і силы к реалізаціі задач на русиньскім полію. В гармонії із здоровём, жычіме му красно і спокійно пережыти золоту осінь ёго жывота.

Ку ґратулаціям юбілантови ся придає редакція Народных новинок і часопису Русин і дякує Гавриілови Бескидови як активному дописователёви і формователёви русиньских выдань за ёго заслужну роботу в области одкрываня білых міст в історії і культурі Русинів про далшы покоління, котры, маєме надію, будуть повнокровно розвивати русиньску історію і культуру. ■

Мгр. Осиф КЕСЕЛІЦЯ, Свідник

Міжнародна русиньська свадьба у Миролі і Свіднику

Не кожда субота є свадьбяна, але **8. август 2009** така была. Міжнародна русиньська свадьба одбывала ся в русиньскім регіоні – в деревяній церкві в Миролі і в сканзені народной архітектуры у Свіднику. Зышло ся ту до вісемдесят людей із чотырнадцятёх штатів світа. Хто ся интересує о русиньску проблематику, істо знать мено професора **Паула Роберта Маґочія**, котрый є міжнародно знамым і узнаваным історіком і дозгорічным русиньскым діятелём, жыючым в Канаді. До русиньского регіону, з якого была родом і ёго небога жена **Марія**, роджена Чуванова, в тот день ся вернув зо своїма трёма дітми, жебы з найстаршов Сінді **Марієв** ославити вызначный день в ёй жывоці – вінчанку – в духу русиньскых традицій.

Отім, же то была акція міжнародного характеру, як професор Маґочій звыкне робити, говорить список свадьбяных гостів. На свадьбу пришли люде зо США, Канады, Франції, Ірська, Англії, Швайцарії, Норьска, Шведьска, Даньска, Мадьярська, Украйны і Словакії, але і зо Сінгапуру і Дубая. Дівка собі за будучого мужа выбрала Іра, з котрым ведно жыє у Паріжу – **Еймона Джерарда О’Дей**. Цілый свадьбяный обряд у деревянім храмі в Миролі служыв **о. Франтішек Крайняк** і **о. Мартін Костілник** по русиньскы і церковнославянскы так, як собі то желав главный організатор свадьбы, нянько **П. Р. Маґочій**, котрому був напамічний наш домашній активіста **Инж. арх. Славомір Гиряк** з Пряшова. Интересне было позерати, як заграничны гості спокійно і достойно вытримали слідовати обряд в ім незрозумілім языку. А притім то были переважно молоды люде. Перед кінцём обряду ся в церкві ку вшыткым по анґліцькы приговорив реверенд **Др. Ендрю Стірлінґ** з канадсько-

го Торонта (*Timothy Eaton Memorial Church*).

Не був ём сам, што ём то збачів і котрого то трапить, же перед історічнов памятков – деревяным храмом в Миролі – суть написы у веце языках, што є в порядку, але хыбить там азбука. Уж сьме европскы і світовы, лемже забывае на своє. Робиме наспак тото, што нас учили нашы славны предкове – мати в почливости чужде, але на своє не забывати. А притім кіріліка вызерать так красно, цінно і достойно, історічно і културно, а є в ній і кус екзотічного.

Прекрасны русиньскы народны співанкы перед деревяным храмом в Миролі заспівала наша зіезда **Марія Мачошкова** із далшыма співачками – вшыткы были выпараджены в красных кроях.

Неочекованым був про мене факт, же сімпатічний і молодой Американ **Джейсон Бойд** із Тексасу 28 днів путовав на властных ногах з Відня аж до Свідника. Як мі сам повів, пришов день перед свадьбов. Пішо ішов туристічныма ходниками, тзв. Штефаниковов магістралов з Братіславы на Брадло, а одты на выход дорогов Героїв СНП, котра веде на Дуклю.

Пан Маґочій, котрый дость добрі познать русиньскы звыкы, істо не чекав таке, што му (на раду фолклорісты Івана Чіжмара) приготувили домашні хлопи з Миролі. Загатили свадьбочанам драгу, покы не буде фляшка, бо же інакше собі охаблять молоду. Скінчіло то кус інакше, як ся очековало, бо хоць пан Маґочій побігнув до авта – приніс лем недопиту мінералку... Но домашні были толерантны і вшыткых пустили, довопили ім перейти через мостик од церкві на путь. Было видно, же світовым свадьбяным гостям ся нашы русиньскы звыкы любили – зелены барвінковы вінці

на головах молодят почасі хрістіянського обряду, выход молодят з церкві „славобранов“, як ся везли на кочу, котрый тягала тыж припаражена пара конів, замітаня розбитого таніра і т. п. аж по перенесіня молодой на руках через поріг. Притім ту было повіджено, же за тоту граніцю можуть іти лем хлопи і выдаты жены. Не думає ём, же кідь пустять гостів до „боїска“ (простор, де даколи были возы), де ся одбывала свадьбяна гостина, найду і „мого“ Варголу. Исто не є нагода, же на ідентіфікацію місць на сиджіня схосновали Варголовы „Campbellove“ поливки в бляшанках. Може хотіли через Варголове походжіня підкреслити русиньскый характер акції. Интересне было, кідь кождому на привітаня дали выпити шамперлік боровічкы, што не обышло ани молодого. Но не дало ся не збачіти, же ся притім порядні зморців. Інакше, на свадьбі ся не пив твердый алкоголь, але червене і біле вино. Было то добрі, і хоць собі не знаме представити, жебы ся в нашім краю робила свадьба без „тугого“. Думам, же про Русинів є бетега незамінима. Першым ходом была варянка (квасна поливка з капусты із грибами), потім печена качка з локшами і капустов, русиньскы пироги і далшы доброты з нашой кухні.

Тота незвычайна свадьба споевала два світа, дакотры звыкы были нашы, дакотры европскы, іншы зась америцькы. Наприклад, барз велё часу присвятили приговорам, хоць было уж єденадцять годин вечур, нихто іщі все не танцёвав. В нашім краю то не є звыком. Была то нетіпічна, але красна і памятна свадьба. Каждый з нас ходить по свадьбах, але на тоту русиньску світову свадьбу істо довго не забуду.

(Фотографії **А. Жіжкы** з той свадьбы публікуєме на 1., 2. і 3. сторінці обалкы часопису.) ■

ПгДр. Анна ПЛІШКОВА, ПгД., Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові

Списовный язык як інструмент етнічної орьєнтації Русинів (7)

Русинський языковий вопрос в роках 1938 – 1948

В 30-х роках 20. ст. був розпор міджі українськов і російськов народнов орьєнтаціон на Підкарпатській Русі уж зьявний. У великій мірі ся проявлявав у школьській області і був звязаний главно з хоснованєм учебників і ґраматіки на навчаня „містного языка“. Не безвызначна ту была позиція чехословацькой школьської справы, котра ситуацію зачала рїшати таким способом, же до Ужгорода закликала українського лінґвісту з Галичі Івана Панькевича і повірила го конкретныма задачами. Ёго першорядов повинностєв было „регулювати мову навчаня та офіційну мову“ на Підкарпатській Русі.¹ К тому Панькевич розробив план выдання діалектного словника а в р. 1922 вышло перше выдання ёго тзв. „компромїсной“ Ґраматіки руського языка. Панькевичова ґраматіка выходила з офіційной концепції штатных орґанів ЧСР односно языка жытелїв Підкарпатської Русі, то значить з выужываня „містного языка“ і традиційного правопису. Проблем настав у тім, же за містный язык собі Панькевич выбрав верховинський діалект, близкий українському языку, котрый ся вживав у Галичі. Централный школьський інспекторат рекомендовав тоту ґраматіку завести до школ на Підкарпатській Русі, што выкликало силный одпор у рядах русофільської інтеліґенції. Неспокійны были главно учітелї, котры на учітельскім зьязді в Берегові в р. 1923 переважнов кількостєв голосів вирішили не хосновати Панькевичову ґраматіку в школах, бо „не одповідала характеру карпаторусинського языка“. Подобну позицію, котру у формі меморандуму офіційно послали до Праґы, прияли і к іншым учебникам, які выходили з той ґраматіки.²

Русофільска орьєнтація преферовала в народных школах ґраматіку А. Волошина з р. 1901 і ей поправене выдання з р. 1919.³ Учебники были написаны підкарпатським варіантом російського языка, хоснучім много діалектізмів. На высших ступнях освіты русофільска орьєнтація, як протывагу ґраматіці І. Панькевича, рекомендовала зась хосновати російську ґраматіку Є. Сабова,⁴ котру чехословацька штатна справа схвалила аж в р. 1936 по многих петіціях з боку симпатизантів той лінії.

З другого боку, українська орьєнтація такой спочатку підтримовала „компромїсний“ язык І. Панькевича, котрый був заведений до многих выдань ґраматіки і чітанок про народны школы.⁵ З методологічного боку вшыткы учебники у своїй основі выходили з єднотного прінціпу – „навчіти ся літературный язык через містны діалекты“.⁶ Але занедовго ся зачінають уж радикальніше проявляти наступ українського літературного языка, што слідно з пізнішых выдань ґраматіки І. Панькевича (1927, 1936), з чітанок про середні школы⁷ і наслідно з учебника українського языка про народны

школы⁸ і ґраматіки про середні школы⁹ на Підкарпатській Русі. Їх авторы „вживали сучасну орфографію і скоро цалком выпустили діалектны слова“.¹⁰

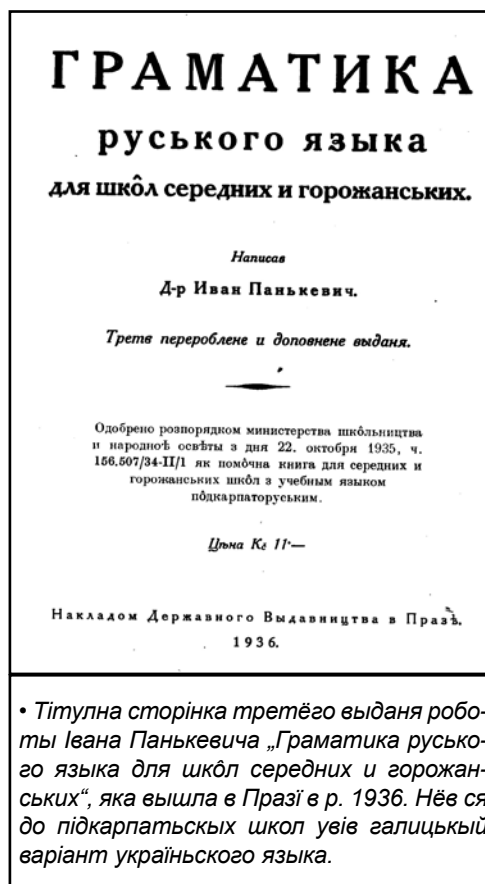
Найназорнішым прикладом різних языкових орьєнтацій в періоді чехословацькой справы на Підкарпатській Русі была в першій ряді періодична преса. Русинську лінію ту репрезентовало дакілько титулів світського характеру, котры выходили в діалектах (Русин, 1920 – 1921; Русин, 1938; Зоря, 1920 – 1930, єден докінця латиников *Novoje vreme*, 1925 – 1933). Русофільську лінію репрезентовали періодіки політичного характеру, які выходили підкарпатським варіантом російського языка (Карпато-руссійскій вѣстник, Карпаторусскій голос, Русская земля, Земледѣльська политика, Народная газета), а таксамо літературны і научны часописы, які выходили літературным російським языком (Карпатский край, Карпатский світ, Русскій народный голос). Українську лінію спочатку репрезентовала періодіка, яка выходила в підкарпаторусинських діалектах етімологічним правописом, котра пізніше перешла на фонетічний правопис і літературный український язык (Правда, 1925, пізніше Карпатська правда, Народ, 1926, пізніше Вперед, Свобода, 1930). Але дакотры часописы такой од початку выходили літературным українським языком (Наша земля, Учительський голос, Українське слово), причім „найбівший розвоі українська періодіка зазначила за автономной влади Карпатської України кінцем рока 1938 і зачатком р. 1939“.¹¹

Назначена ситуація свідчила о тім, же до р. 1939 не vznikли ніякы конштруктивны пробы створити окремый русинський літературный язык, оснований на єднім або дакількох підкарпатських діалектах. Правда, было ту дакілько авторів, главно з рядів грекокатоліцьких священників, котры у своїх выданнях ся снажыли хосновати властны варіанты русинського языка.¹²

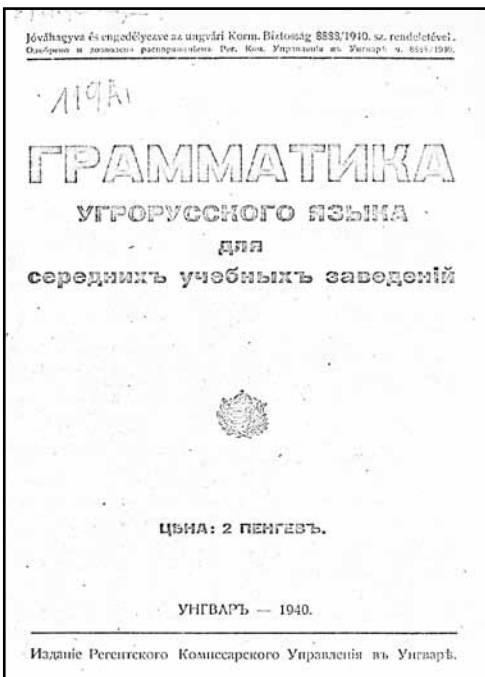
Ситуація ся цалком змінила по тім, як в марцу р. 1939 Підкарпатська Русь ся стала частєв Марярьска.

В р. 1939 Мадярьско зліквідовало самостатну Карпатську Україну, яка екзистовала нецілий єден день, і анектовало тоту часть бывшой ЧСР, котру назвало „Kárpátalja“.¹³ Мадярьска влада не сперала вживаню російського языка, заказала але вживаня українського языка а намісто нєго ся назад вернула к тзв. „угоруській“¹⁴ орьєнтації, котру підтримовала Кароліова влада на Підкарпатській Русі зачатком р. 1919. В тім часі мадярьска влада ся снажыла ацектовати дакотры жадости Русинів: підпорила выдання чітанкы¹⁵ і антології русинської літературы¹⁶ а на універзиті в Будапешті в школьскім році 1919/1920 створила катедру русинського языка і літературы.¹⁷

По мадярьській окупації в р. 1939 „угорусинізм“ був інтерпретований як наворотня к містным традиціям, т. з. ани к

• Титулна сторінка третєго выдання роботи Івана Панькевича „Ґраматіка руського языка для школ середних и горожанських“, яка вышла в Празі в р. 1936. Нєв ся до підкарпатських школ увіє галицькый варіант українського языка.

• Титулна сторінка роботи „Грамматика угрорусского языка для средних учебных заведений”, яка була видана в Ужгороді в р. 1940. По мадярській окупації в р. 1939 „угрорусинізм” був інтерпретований як повернення к містним традиціям. Першим кроком в тім контексті було видання учебників про народны школы і ґраматіку „угроруського” языка про середні школы. Їй цілём было скінчити дотеперішні языковы спори.

великоруським, ани к українським. Першым кроком в тім контексті было видання п'ятех чітанок про народны школы¹⁸ і ґраматіку „угроруського” языка про середні школы,¹⁹ авторами котрых были русиньскы учітелі і культурны діятелі як членове комісії Мадярьского кралёвства. Выданём ґраматіку в режії Регентского Комиссарского Управления в Унгарь²⁰ як то в передслові підкреслив міністерський радник Др. Юлій Марина, было скінчити дотеперішні языковы спори, і зато за найліпше рішіння поважус вернути ся к принципам ґраматіку зложеної А. Волошином в роках 1907 і 1919, о котрых штатна комісія не похыбовала, же суть „грамматиками угрорусского языка, а не „язычием””.²¹ Но язык того учебника був дость подобный языку учебників виданых кінцём 19. ст., т. з. великоруському з діалектныма

впливами. Заміром авторів, подля їх властных слов, было з єдного боку продовжыти старшу языкову традицію і так сперти українофильскы інтересы і впливы, а з другого боку тыж забезпечити „природны права живого народного языка в угроруськім списовнім языку”.²² Хоць дакотры членове комісії высловили претензії к слабому заступліню містных слов у тім виданю, ґраматіка ся стала „урядова” в першім ряді про учітелів, про котрых ей акцептованя мало быти „урядовою повинностью”.²³ Дакотры авторы²⁴ тот період оцінюють як найліпший про розвой русиньского літературного языка, бо русиньскый язык попершыраз од реформ імператоркы Марії Терезії здобув шыроку підпору штату: на Підкарпатю в роках 1939 – 1944 мав попри мадярським языку статус штатного языка і на утриманя ёго позиції і розвоя были створены конкретны інштитуції. Наприклад, в Ужгороді vznikла научна інштитуція на способ академії наук „Подкарпатское Общество Наукъ (1914 – 1944)”²⁵ на челі з директором Іваном Гарайдом, котрый реалізуючі задачі той інштитуції на полю языкознаня, ся став автором ґраматіку русиньского языка.²⁶ Зо своєї позиції ся Гарайда снажыв зложыти ґраматіку як результат компромісу міджі говоровым і традиційным карпаторуським языком. Хоць вживав многы пожычены слова з языка російского, дакотры учены твердят, же споминана ґраматіка в данім періоді выповнила „фактически кодификаторскую функцию”.²⁷

Наперек вшыткым уведеным фактам і желаням представителів мадярьской штатной справы, высловленым у передслові ку ґраматіці „угроруського” языка про середні школы, од котрой чекали „вырішіння языкового вопросу раз і навсе”,²⁸ до року 1945 языковый вопрос Русинів ся дефінітивно вырішыти не подарило. Русины і дале в школах ці публікаціях вживали або російскый язык, або українскый, або містный говорový язык. Хоць в першім

половіні 20. стороча в розвиваючім ся полеміці (Волошин, Гусьнай, Сабов, Зоркій, Штефан, Броді) ся здало, же якийсь консензус о подобі языка бы ся дав досягнути, вшыткы надії ся розмыли з настолінём нового політичного порядку по р. 1945, котрый зачав языковый вопрос Русинів рішати адміністративным способом, в історії названым тыж процесом українізації.

По „ослободжіню” Підкарпатської Руси Советьсков армієв спід мадярьской надвлады представителі Советьского союзу наперед акцептовали рішіння остатніх країн Аліанції, же тот територія буде вернута повойновій ЧСР. Але нечekanе Сталінове рішіння принесло нелем радикалну зміну на мапі повойнової Европы, но і драматично позначило далшу судьбу главно жытелів Підкарпатської Руси і природный процес їх самоідентифікації. Комісарі Червеної армії і робітници советьскых тайных служб з помочов містных комуністів прихитовали ґрунт на то, жебы „назад зьєдинити” Підкарпатську Русь, яка дістала нову назву – Закарпатська Україна, зо своєв „матерьсков країнов советьсков Українов”.²⁹ Чехословацька влада в юнію р. 1945 дала Підкарпатську Русь Советьскому союзу без генералного плебісциту а в новембрі того самого року тот рішіння ратифіковало Дочасне народне згромаджіння, але без офіціальной репрезентації Русинів. В январі 1946 Закарпатська Україна была деґрадована на уровень єдної з областей советьской України, в котрій советьска влада зачала реалізовати резолюцію з року 1924, прияту 5. конґресом Комінтерны. Дотыкала ся поступу рішіння вопросу „ідентиты на западоукраїнських землях”.³⁰ Без огляду на желаня містного жытельства, Русинів офіціально выголосили „за голузку української народности”.³¹

На основі такого способу рішіння вопросу народної ідентичности жытельства Закарпатя, з котрым ся кінцём 40-х років 20. ст. стотожнила і советьска влада а в новых условиях го могла зачати дослідно реалізовати, настають визначны зміны в общественнім жывоті, главно в школстві. Навчалный процес в містных школах од кінця р. 1944 ся зачав реалізовати „подля советьскых норм в літературнім українським языку а українскый язык ся теоретично поважовав за язык, котрый ся має вживати в містній адміністративі”.³² Лемже реална ситуація была інакша, бо у вшыткых школах як предмет ся учів російскый язык, котрый мав тыж статус правоплатного языка в сфері урядній і сполоченській. В конечнім результаті то але значіло, же советьска народностна політика была до якоїсь міры якобы сатісфакціов ходем про дві з трёх споминаных языковых ліній, які ашпіривали на домінантну позицію в общественнім жывоті на території бывшой Підкарпатської Руси – про російську і українську.

Внаслідку реалізації советьского моделу народностной політики, на Закарпатю была на задній план одтиснута лінія третя – русиньска, бо „назва Русин ся звязовала з „темнов” досоветьсков минулостёв а в советьській пропаганді з буржуазным чехословацьким і мадярьским фашистичным режімом, котры пановали на тій території, як і з „реакчнов” грекокатолицьков церквою, зліквідованов в р. 1949”.³³ Наслідно аж до року 1991 на тій території не выходили ніякы публікації в діалектах Русинів, наспак, офіціалным правилом ся стало приспособлєваня говорового языка, напр. народных співанок, приповідок, респ. і других фолклорных і літературных жанрів, українському правопису. Такой модел народностной політики кус пізніше ся зачав апліковати і на русиньске жытельство в сусідній Чехословакії.

На Словакії в періоді ЧСР вопрос Русинів не належав к найважнішым політичным проблемам. З той причіны діла містных Русинів довго не были на переднім плані. Але, з другого боку, демократична сістема і ліберална народностна політика давали дость шырокий простор на розвой культуры Русинів, як і на їх політичне діятельство.

Містный політичний рух ся очівісно розвивав під впливом політичных ініціатів на Підкарпатській Руси. Тым фактом была позначена і робота культурных сполків, котра не была лімітована границями, але была заміряна на цілу русиньску територію. Лемже русиньска громада на Словакії мала тыж свої шпеціфічны знакы, котры ся сфомовали окреме під впливом общественной і народностной ситуації в северовыходній части Словакії. Тот в

общи́м була позначена трёма визначними тенденціями розво́я: 1. політичними конфліктами, які ся дотыкали вопросу спо́йна з Підкарпатськов Русьєв і з тым звязаніма полеміками зо Словаками (о вопросах політичної лояльности, выслідках списования людей і навчания языка в школах); 2. недобрыма економічними условиями, котры ся іщі згіршыли наслідком світової господарської кризи в 30-х роках; 3. культурнов ренесанціов, наслідком котрой ся зродив проблем преферования властной народной ідентичности.

По тім, як Підкарпатська Русь досягла автономію, в другій половині 30-х років ХХ. ст. і Русини на Словакії підкреслівали автономізм, а то в подобі жадости на адміністративне припо́йна части выходной Словакії к Підкарпатській Русі. Їх акції ся выострили позад того, як набыли пересвідчіння, же словацька автономна влада не має інтерес обгаєвати їх жадости.³⁴ Зато Руська народна рада на челі з Теодором Ройковичом підкреслівала право на самоідентифікацію і посередництвом учителів руських школ і грекокатолицьких священників ся зберали підписи під меморандум за припо́йна русиньских сел к Підкарпатській Русі.³⁵

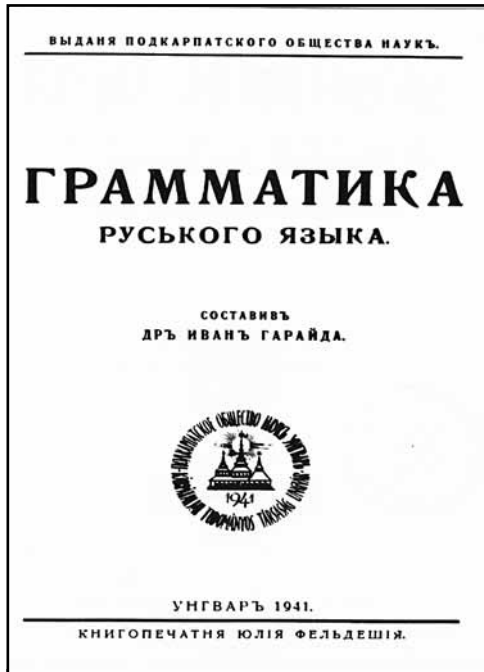
Але такой позад того, як ся выявила українська орьєнтація Волошиновой влады на Підкарпатській Русі, позиція словацьких Русинів ся принципально змінила. Руська народна рада на своїм засіданю 22. новембра 1938 переважнов кількостєв голосів вирішыла, же містны Русини мають зістати і дале частєв автономной Словакії і мають ся заміряти на вольбы до словацького автономного сейму, до котрого были наконець зволены дво́ме русиньскы посланці (Антон Симко і Гейза Горняк).³⁶

„Взник словацького штату у великій мірі позначів ситуацію народностных меншын, котры были детермінованы прямо́ залежностєв штату од Німецька – преферованєм народного принципу, але главно цілковыма уступками од демократічных принципів. Устава Словацькой републіки з 21. юла 1939 признала народностным меншынам языковы, культурны і політичны права, але россяга уставных гаранцій окліцовали далшы законы, причім політична практика народностны права нераз обходила... Словацькы органы ся так дістали до парадоксной ситуації. Хотіли зміцнити автономну позицію Словакії, але сучасно ся сперали признати повны народностны права Русинам.“³⁷

Русини пряшівского реґіону ся стали объектом ціленой дискримінації зато, бо тісно по мніховській кризі проявили інтерес спо́йти ся з Підкарпатськов Русьєв. Підозривали їх з большевізму і схізмы. Грекокатолицьку церьков а окре́ме єпископа П. П. Гойдіча підозривали з нелояльности і промадарської орьєнтації. Основов концепції народностной політики заміряной на Русинів на Словакії ся став погляд корешпондуючий з тогышнєв Дудашовов доктринов,³⁸ подля котрой „тзв. русиньскій народ в Карпатській котліні є походжінем і характером словацькый,“ але „...не сміє быти словацькый, бо бы ся має стати мадарьським!“³⁹ В практичнім жыво́ті то значило, же владны круги дость підцінівали і іґнорували русиньскій народностной вопрос. Заставили діяельство Руськой народной рады і ей новинок *Пряшевская Русь*, подобно як і вшыткых політичных партій і їх часописів. Свою роботу могли розвивати лем культурно-освітны організації – *Общество А. Духновича* і *Просвіта*, професійны общества і кружки. Поволены были часописы, котры выходили під покровительством грекокатолицького єпископства, т. є. мали набоженський характер.

Позначкы

- 1 ПАНЬКЕВИЧ, Иван: *Мій життєпис*. In *Науковий збірник МУКС*, 4, 1, Братіслава - Пряшів, 1969, с. 33.
- 2 *Memorandum učitelstva z Podkarpatské Rusi*. In *Národní listy* z 3. авґуста, Praha, 1923.
- 3 *Методическая грамматика угоро-русского литературного языка для народовъ школь*. Написаль: Августин Ив. Волошинъ, священник епархіи Мукачевской, профессоръ пѣво-учительской семинаріи Унгарской. Унгарь, 1901; *Методическая грамматика карпаторусского языка для народовъ школ: у 2 ч.* Ужгород, 1919.
- 4 САБОВ, Евмений И. и др.: *Грамматика русского языка для средних учебных заведений Подкарпатской Руси*. Ужгород, 1924.
- 5 Од року 1923 до року 1937 вышло 12 букварів і читанок про 1. - 8. класы і штири читанкы з ґеографії і права. Книжки выдавало Штатне видавательство в Празі або Педагоґічний сполок в Ужгороді.
- 6 МАГОЧІЙ, Павло Роберт: *Формування національної самосвідомості: Підкарпатська Русь (1848 – 1948)*. Ужгород, 1994, с. 88. Переклад А. П.
- 7 БИРЧАК, Володимир: *Руська читанка для I класи гімназійної і горожанських шкіль*. Прага, 1922; II - 1922; III - 1923; IV Взори поезії і прози - 1924, 2. вид. 1928; *Весна: Руська читанка для I класи гімназійної*. Прага, 1925.
- 8 АГІЙ, Франц: *Жива мова. Ч. I: Граматика, правопис, стиль*. Ужгород, 1936.
- 9 НЕВРПІ, Ярослав: *Грамматика і правопис української мови: у 2 ч.* Ужгород, 1937 - 1938.
- 10 МАГОЧІЙ, Павло Роберт: цїт. р., с. 88. Переклад А. П.
- 11 МАГОЧІЙ, Павло Роберт: цїт. р., с. 89. Переклад А. П. Ближе о тім поз. часть *Проблема мови*, с. 82-90.
- 12 Наприклад, історік Василь Гаджега, драматік Іван Мураній, Еміліян Бокшай - автор катехізмів, молитвенників і церьковной історії про церьковны і штатны школы, і др.
- 13 МАГОЧІЙ, Павел Роберт: *Языковый вопрос*. In *Najnowsze dzieje języków słowiańskich. Русиньскій язык...*, с. 100.
- 14 Тамже, с. 100.
- 15 СТРИПСЬКИЙ, Гйedor [Ядор]: *Читанка для dorosлых*. Мукачево, 1919.
- 16 БОНКАЛО, Шандор [Рахивський, О.]: *Вуімкы из угорсько-русского письменства XVII - XVIII вв.* Будапешт, 1919.
- 17 BONKÁLO, Alexander: *The Rusyns*. New York, 1990, с. xiii-xiv.
- 18 *Первый/Другой/Третий/Четвертый/Пятый цветъ дѣтской мудрости для I. – VIII. класса народной школы*. Унгарь, 1939.
- 19 МАРИНА, Юлії та ін.: *Грамматика угорорусского языка для середнихъ учебныхъ заведений. Издание Регентского Комиссарского Управления въ Унгарь, 1940*.
- 20 Тамже.
- 21 Тамже, с. 4.
- 22 Тамже, с. 6. Переклад А. П.
- 23 Тамже, с. 7.

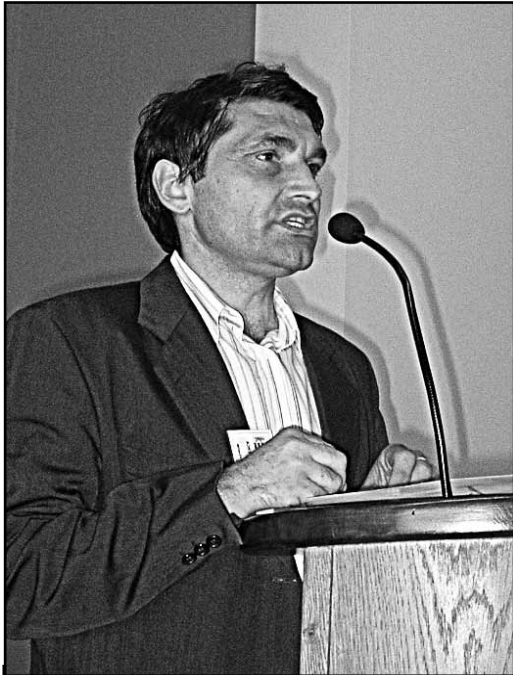

• *Титулна сторінка книжки Івана Гарайды „Грамматика руського языка“, яка вышла в Ужгороді в р. 1941. Її норма была заложена на говоревім языку і вжывала ся на Мадарьском окупованій Підкарпатській Русі. Дакотры учены твердятъ, же споминана граматика в данім періоді выповнила кодифікаторську функцію.*

- 24 ПОП, Иван: *Энциклопедия Подкарпатской Руси*. Ужгород : Издательство В. Падыка, 2001, с. 428.
- 25 ПОП, Иван: цїт. р., с. 306.
- 26 ГАРАЙДА, Иванъ: *Грамматика руського языка*. Унгарь, 1941.
- 27 Цїт. подля ПОП, Иван: цїт. р., с. 428.
- 28 МАРИНА, Юлії: *Предисловие*. In *Грамматика угорорусского языка для середнихъ учебныхъ заведений. Издание Регентского Комиссарского Управления въ Унгарь, 1940*, с. 5. Переклад А. П.
- 29 MAGOCSI, Paul Robert: *Národ znikadiaľ, ilustrovaná história karpatských Rusinov*. Prešov, 2007, с. 91.
- 30 MAGOCSI, Paul Robert: *Rusínska jazyková otázka znova nastolená*. In Magocsi, Paul Robert (ed.): *A new Slavic Language is born. The Rusyn Literary Language of Slovakia. Zrodil sa nový slovanský jazyk. Rusínsky spisovný jazyk na Slovensku*. New York, 1996, с. 26.
- 31 Тамже, с. 26.
- 32 Тамже, с. 26.
- 33 Тамже, с. 26.
- 34 SUŠKO, Ladislav: *Politický vývoj Slovenska v posledných rokoch buržoázneho Československa*. In *Historický časopis*, 27, 1979, с. 587.
- 35 MURCKO, Michal: *Postavenie Rusínov-Ukrajincov a osudy Židov v okrese Stará Ľubovňa v rokoch 1938 - 1945*. In *Spis v kontinuite času*. Prešov, 1995, с. 198.
- 36 МАГОЧІЙ, Павел Роберт: *Русини на Словенську*. Magocsi, Paul Robert: *Rusini na Slovensku*. Prešov, 1994, с. 164.
- 37 *Ústava Slovenskej republiky*, Bratislava, 1939, с. 25. Цїт. подля KONEČNÝ, Stanislav: *Rusini/Ukrajinci ako fenomén slovenskej politiky*. In Doruľa, Ján (ed.): *Slovensko-rusinsko-ukrajinské vzťahy od obrodzenia po súčasnosť*. Bratislava : Slavistický kabinet SAV, 2000, с. 137-138. Переклад А. П.
- 38 DUDÁŠ, Andrej: *Rusínska otázka a jej úzadie*. Buenos Aires, 1971, с. 225. (А. Дудаш (1895 - 1945) од року 1940 був жупаном Шарішско-земплинской жупы.)
- 39 Тамже, с. 226. Цїт. подля KONEČNÝ, Stanislav: *Rusini/Ukrajinci ako fenomén slovenskej politiky...*, с. 139. Переклад А. П.

Проф. Др. Михал ФЕЙСА, Одділіня русиністики Філософічної факулты Новосадської універсіты

ФОРМИ И МЕТОДИ УКРАЇНИЗАЦІЇ РУСНАЦОХ/РУСИНОХ У СЕРБІЇ И ЇХ ОДРАЖЕНЄ НА СТАТУС РУСКОГО ЯЗИКА

• Професор Одділіня русиністики Філософічної факулты Новосадської універсіты у Сербії – Михал Фейса, котрый недавно з даным рефератом выступив на научній конференції у Ростові на Доні (Росія).

Же бим презентовал форми и методи українізації Руснацох / Русиных у Сербії/Войводини цитирам слова др Юлиана Тамаша, українського академіка и ношителя ордена за консолидоване українства у Сербії/Войводини, хтори и снователь и у двох мандатох председатель Союзу Руснацох и Українцох (так наволааного 1990. року на самим снованю, у першей фазі обезсвідомйованя Руснацох, же би недавно, пред пар роками, кед маски дефини-

тивно спадли, Союз пременел назву на Союз Руснацох-Українцох, без “одиозного и”) у зборніку пошвеченому 250-рочніци приселеня Руснацох, чю редактуру присвоел¹, пише по англійски (гоч исти язык ані не зна по ступень же би ше на нїм виражавал у писаней форми, а, гу тому, на самей Конференції цитиране ані не читал ані не споминал): In my opinion, Ruthenians are part of the Ukrainian nation, with their regional cultural and national identity. Here I make distinction between ethnical and political Ruthenianism. I think that prof. Magocsi's conception is political but not scientific one, and that his ideas have failed to explain (to solve) the question of the Ruthenian language. I'm deeply convinced that it is not possible to create, to make Ruthenian national literary language on ground of (artificial) meta-languages and it is even less possible to do it in somebody's study-room or by somebody's pure intention. If it would be possible, Slav-Serbian (slavjano-serbski), then Iliric languages (old Balkan languages) or K(!)arpatho-Russian (!) languages would be

today still living and spoken languages. But we know that they are dead languages of many literary monuments. At last, why nobody writes poetry in Esperanto in spite of the fact that many writers translate literary works into it”. У фундаментох союзашкей платформи недвосмыслово убудоване же Руснаци лем часц українскей нації и же нет шанси же би руски/русински язык зажил, а хто ше гу такому дачому намага вон уж у старту ніч инше але сепаратиста.²

Союзашка политика у основи формулована ещи концом 1960-их рокох кед коло стотки и пол особи подписали же би ше руски язык заменел зоз українским и же би ше кадри за тото подняце школовали у Україні. Найвекши успех Союзу праве у тим же му ше поспишло одвесц коло 60 младих людзох студирац до України (од хторих значне число могло студирац руски язык на Філософским факултету у Новим Садзе), обещаючи им ошлебодзоване од уписніни за странцох и роботу у Сербії/Войводини по законченю студийох, врацаню и, евентуално, нострификованю. Типични приклад приходжене Бориса Варги на место редактора єдиного часопису за младих по руски МАК, хтори од часописа за младих направел культурно-политични часопис. Часопис по його приход ушорйовали и студенти Катедри за руски язык и литературу, нешка Одделеня за русинистику. Борис Варга уж давно не млади, але як доброго бойовніка Союзу, однароджена управа НВУ Руске слово трима го як незаменлівого. Студенти Одделеня за русинистику не лем же не можу дойц до ушорйованя єдиного часописа намененого младим Руснацом, але ані не можу дойц до роботи у науки на Одделеню за русинистику на хторим студирали, цо, вироотно уж и предпоставяце, можу кадри школовани преїт Союзу РуснацохУкраїнцох. На тот способ обезвредзуе ше и фаховосц професорох, подценю ше дипломовани професоре руского языка и литератури и знєвирюю ше обчекованя родичох.

Рок 1996. представя нови момент значни за змощьоване українізації Руснацох. То рок кед Кабинет министрех України недвосмыслово наложел заграничним організаціям (у Сербії - Союзу) же би запровадзели План мирох за ришоване проблема Українцох-Русиных по хторим шицки намаганя за очуваньом рускей/русинскей свідомости треба зніщиц. При тим допущене и фалсификовац историю и практиковац необхідну тоталістичну пропаганду. Так ше, наприклад, зявела Монографія Вербаса у хторей ше твердзи же ше пред 250

роками до Вербасу и Коцура приселели Українці. Автор тих шорикох організував и явну трибуну и написав реферат у хторим ше таксативно наводза фалсифікати и материялни гришки зробени у Монографії. Професор др Михайло Фейса свой реферат дал до *Шветлосци* Миколи Цапа (иншак свойого кума), хтори исти по нешка упрекосно одбива обявиц. Микола Цап нешка, ведно зоз своїм шовгром Миколом Шантом, тиж союзашским кадром, инсталирани на найзначнейши видавательни позиції медзи Руснацами вообщо – перши спомнути на позицію главного редактора *Шветлосци*, единого часописа за литературу, язык, культуру, науку и дружтвени питаня, а други спомнути на позицію главного редактора у Видавельним оддзеленю НВУ Руске слово. Вони двома, по налогу своей централи, зопераю не лем опубликоване фахового огляднуца на пробоване фалсифікованя историй по хторим ше до Коцура и Вербасу пред 250 роками приселели Українці, а не Руснаци, але и други «сепаратистични» теми авторох рускей свідомосци як цо напр. Михайло Горняк, Микола Камеїцьки, Борис Холошній, Йоаким Холошній, Михайло Фейса и други, хтори маю и знаю цо повесц. Но, дармо, кед то неистодумніком не по смаку.

Так напр. Союзово кадри у НВУ Руске слово одбили потримац репрезентативни, тритомни проект проф. др Михайла Фейси *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005)*³, порушани з нагоди 260-рочніци приселеня Руснацох на тоти простори, але зато щедро потримали вецейтомни проект *Українці у Босни*.

Историчар др Янко Рамач напр. свою недавно обявену докторску дисертацию (хтору точно пред одну децению на українским языку бранел у Ужгородзе у чаше пласованя инфамного Плана), хтора ма за тему живот Руснацох по 1918. рок, почина уж у першим виреченю зоз флоскулу же ше Руснаци у його кніжки третираю як часц українского народу, як кед би то бул лайтмотив хтори живот Руснацох виразно характеризовал перши вик и пол на тих просторох. А тоту иншак першу кніжку у розпочатей едиції подписуе Войводинска академия наукох и уметносцох, чий председатель (чи то и треба наглашовац?) у тот час бул Юлиан Тамаш, а од хторей ше обчекуе же би науково афирмовала специфичносци Войводини, та и Руснацох хтори припознати як таки и у Войводини⁴ и у Сербії, та и у шицких жемох швета, окрем у матичней жеми Ю. Тамаша и Я. Рамача.

Интересантне, наприклад, и як ше Ю. Тамаш у двойністей улоги (председателя ВАНУ и шефа Оддзеленя за русинистику) одноши гу русинистичним проектом. Його проекти, розуми ше, преходза без проблемох, а нейого преходза так исто як и у НВУ Руске слово. На вимогу же би ВАНУ потримав репрезентативну тритомну публикацию, главни редактор, автор тих шорикох достал шлідующе кратке же озда кратше одбиване сотрудицтва ані не могло буц: «Predsedništvo VANU je zaključilo da predlog dr Fejse sa Katedre za rusinistiku o podrški VANU pripremi knjige o Rusinima sada ne može da prihvati» Таčnost overava predsednik VANU akademik

Julijan Tamaš (18. oktobar 2005).

На Оддзеленю за русинистику Филозофского факултета по нешка дипломували 32 професоре руского языка и литературы, але ані еден, наглашуем ані еден з ніх не бул достаточни капацитет же би достал роботу у науки на Оддзеленю за русинистику Филозофского факултета? Одвит, розуми ше, лежи у одним другим факту хтори глаши: шеф Оддзеленя цали тот период (з малу прерву од пар роки, кед голем на паперу бул шеф проф. др Юлиан Рамач) уж споминани професор Тамаш. У складу зоз инфамним Планом мирох, Україна продукуе и одредзене число академикох за граніцу, хтори дзекуючи тей титули, доставаю найзначнейши места и муша «одробйовац» исту. У Словацкей драстични приклад за тоту форму українізації Микола Мушинка. Оддзелене за русинистику, випатра, едне у швецех хторе существуете три децениї и не уключело нікого зоз своїх студентох до науково-вигледовацкей роботи. Попри тим, професор Фейса, випатра, еден з ридких професорох у академских кругох хторому онеможліване же би мал уплів на вибор свойого асистента / сотрудица у настави. Причина? Не прето же нет медзи 32 студентами ані еден хтори би мал необходимни потенциал за роботу у науковим обробку руского языка, але прето же гласацкей машинерії на Оддзеленю ясне же би дотични бул на коляйох становишка же Руснаци - Руснаци, же су не субетнос українскей нації, же руски язык не диялект українского ...

Зоз длугокого списка конкретних случайох українізації спомнем напр. и факт же ше активисти Союза у НВУ Руске не унімаю ані од отворених увредох и клеветох, та так проф. др Михайло Фейса з часу на час преглашовани и за чкодлівца, и за сепаратисту, и за фашисту, и за опонента нездравого розума, и за чкодлівца ..., а истому одняте право аж и на реаговане, побиване, деманти и подобне. То обачел и дакедишні новинар Руского слова, Гавриїл Колесар, хтори тераз жиє у Канади, та, понеже му у НВУ Руске слово одбили обявиц писмо у хторим става на мой бок и осудзує їх некоректну кампаню против мене - претаргнул з німа дальше сотрудицтво. Игнорантски поступки тей файти указую же союзашски кадри думаю же су недотикліви. Штири раз сом ше поносавал и покраїнскому омбудсманови, та ми праве тельо раз и кум обявел по одну фахову роботу у їх приватизованей *Шветлосци*. Два роки по остатнім поносованю – знова ніч. Ані у Календаре, хтори споминани шовгрове лицемерно меную з атрибутом руски, а до нього инкорпорираю и українски прилоги.

Лицемерство характеристика и директора Владимира Паланчанина, хтори явну приповеда же є отворени за шицких, и главней редакторки, хтора напр. не препущує ані одну активносц свойого Союза (плус же исти предимензонує), а програми Културно-просвитного дружтва ДОК, хтори ше ей не пача прето же чуваю рускосц, и попри тим же порядне достава звити од самого председателя ДОК-а (хтори источасово и новинар), єдноставно игнорує, або, евентуално, минимизує. Професорови др Михайлови Фейсови аж утаргнута и чисто фахова, пра-

вописна колумна. И то без пардона.

Раз ше у *Руским слоуе* зявел напис же до Редакції пришли три писма зоз Коцура у остатніх штирох мешацох, а лем ми зоз КПД ДОК - Коцур у периоду од штири мешаци порядно посиламе коло дзешец інформації, звити, реагованя, коментари и подобне! Дзекуючи интернету о тим порядне поинформовани коло пейдзешат особи. Аж ані явни конкурси ДОК-а, *Ерато на Коцуром* и *Коцурска чутка*, не могу буц обявени пре цензуру українізаторских кадрох. Аж ані мена лауреатох по тих конкурсах! Кед би то даяким концом були конкурси їх Союза, були би обявйовани и на вецей заводи. А интервью з їх лауреатами би у *Руским слоуе* були цалобочни. Подобно так як цо ше и бал КУД Жатви (чий председатель Силвестер Дорокхази, монополистични звитодавец за *Руске слово* зоз Коцура, по вокації тарговец, хтори у своєї биографії не ма ані єден рок школованя на руским язике) аж на вецей заводи и наявйовал и описовал.

Активисти Союза ше не унімаю ані од отворених циганствох. Як єден приклад може послужиц линчпамфлет спомнутого С. Дорокхазия, хтори пласовал циганство против Славки Бесермині (председательки МО Рускей матки Коцур) и Ксеніі Медеші (директорки ОШ Братство єдинство у Коцуре) же вони ніби не сцели дац його здруженю гражданох одредзену суму пенежох. Як други приклад може послужиц и циганство по хторим автор тих шорикох лапал Миколу Цапа (главного редактора *Шветлосци* и своєго кума) за галер, цо представля лем вифабриковани повод же би ше применела юловско-сталіністична мира забраньованя професорови др Михайлови Фейсови ухозиц гу своім сотрудніком до просторийох НВУ Руске слово. Українізаторска гарнитура у НВУ Руске слово, медзитим, у одбрани своїх позиційох, з єдного боку, предлужела з час на час блациц, очарньовац и клеветац найпродуктивнейшого науковца рускей свідомосци, а, з другого боку, онеможлівйовац публиковане числених регованьох и демантийох. Гоч професор Фейса не лем науковец, але и прави новинар (за розлику од у НВУ Руске слово протежираного С. Д.-а). Зна українізаторска гарнитура же професорови Фейсови за вибор до порядного професора необходни науково референци та, вшеліяк, и то причина прецо им барз важне не обявйовац ми науково-фахово роботи. Но, проф. др Михайло Фейса ма хвильково вецей русинистични проекти од каждого зоз занятих на Одзеленю за русинистику. Коефициент науковосци проф. др Фейси з оглядом на участвоване на медзинародних наукових сходах и на обявени науково роботи у иноземстве просто завидни. Без огляду же шовігроуе зоз *Шветлосци* и Видавательного оддзеленя НВУ РС одбиваю обявйовац кніжки професора Фейси, вон, заш лем, то роби, дотичним на ганьбу, а сербскому видавательови Прометейови на чесц. Предпоставям же у тей хвильки ані кус не легко дакому хто скоро два децениі и шеє мержно медзи Руснацами и таргови зоз Руснацами лем же би бул високо котирани и добре плацени, кед очиглядне же тому и такому предстої рапидни

пад - просто на коминтерновске шмециско исторії.

Наисце широки спектер формох и средствох українізації. Активисти Союза напр. приводзели и полицию до просторийох КПД Карпати у Вербаше же би автора тих шорикох зопарли од поносования Национальному совиту Руснацох, цо, иншак, вимагал аж и покраїнски омбудсман гу хторому сом ше на штири заводи обрацал.

Активисти Союза, хтори ма и Секцию правнікох школованих на коминтерновских началах, цагаю Руснацох рускей свідомосци и по судох. Так напр. автор тих шорикох ма рок условней кари бо ше ніби представял фалшиво, а, гу тому, українски академик Микола Мушинка зоз Словацкей, иншак удерна песц Русинох-Українцох, тужи ме же сом го якош барз увредзел прето же сом го у єдним тексту о ненаменским трошеню средствох коцурского самодоприноса спомнул як сталіністу, хтори Руснацох не припознава як Руснацох, а їх язык не припознава за язык але за диялект українского языка.

През исторію обачліве и рижнородне диялектизоване руского языка войволянских Руснацох. Було их вецей у 20. вику, так же руски язык бул и заходноукраїнски диялект, и восточнословацки диялект, и мишаніна восточнословацких и заходноукраїнских диялектох ... Були Руснаци при тим и Українці, и Русини-Українці, и РусиниУкраїнці (без смужки), и Словаци, и Руси, и ... По тих и таких «наукових» анализох найменей були тото цо су преїг 260 роки на території Бачкей / Войводини / Сербії / экс Югославії (у вецей вариантох, уж як ше вона наволовала при даскеліх трансформацийох своєї назви) / Австро-Угорскей ... У народзе, медзи своіма, медзитим, були лем Руснаци / Русини и бешедовали по руски / русински. Не дали ше звичайни Руснаци одбиц од своєї жридловосци ані кед слово о народной назви, ані кед слово о менованю своєї бешеди / языка. Праве так як цо звичайни Сербі, а, вера, ані Руснаци ведно з німа, не прилапели науково ґрунтовану назву *сербско-горватски язык*, та предлужовали бешедовац по *сербски*. Без огляду же науковци, з другого боку, пропаговали дньовополитичну дефиницию. На початку 21. вику и науковци ше врацели на жридлову, у народзе нігда ані не меняну назву.

Дзепоедни з прихильнікох ґрупованя руского языка як заходноукраїнского диялекта напр. Володимир Гнатюк, Гавриїл Костельник, Павло Чучка, як и українски академски граждана и академикове, медзи хторима винімно агилни Микола Мушинка. Прихильніки ґрупованя руского языка як восточнословацкого диялекта напр. Франтишек Тихи, Еуген Паулини, Йозеф Штолц и други. Становиско же бешеди бачванско-сримских Русинох / Руснацох, стандардизована бешеди медзи восточнословацку и заходноукраїнску заступали Само Цамбел, Здзислав Штибер, Петер Кирай, як и Александер Дуличенко, Евгения Барич и други.

На початку 21. вику руски язык ещи лем спорадично етикетовани як диялект українского. Не будзем з тей нагоди наводзиц лингвистични факти хтори сом на три заводи публиковал⁵, але ані раз у єдиней рускей, наци-

оналней видавательней хижи. И то тиж, кед же не идзе нешка, але пойдзе наютре на ганьбу запровадзочом политичного и политиканского Плана зоз 1996. року.

Поставя ше питане же кеди то престане? И ту доходзиме по тему нешкайшей Медзинародней науково-практичней конференції «Геноцид и културни етноцид Русинох Карпатскей Руси (конец XIX - початок XXI века)». То престане накадзи престане геноцид и културни етноцид над Русинами у Закарпатскей обласци / Карпатскей Руси. З другима словами, накадзи Україна престане пульткац своїх пулинох за кордоном, односно накадзи припозна своих Русинох у Закарпатскей обласци / Подкарпатскей Руси як Русинох, а не як свой якиш субетнос. Потамадз и дзвери за поніжоване и виживйоване над Руснацами рускей свідомосци у Сербії/Войводини буду отворени нащежар. Потамадз будзе и тих хтори за власне напредоване и власни бенефити буду руски язык гьерархийно подкладац под українски, як кед би руски язык од українского бул зависни, односно як кед би представял даяки вивод з нього.

Кед зидзем зоз плана политики и политиканства и кед ше найдзем на плану лингвистики, язични факти побиваю априорни становиска. Руски язык автохтони славянски язык хтори ма характеристики и восточнославянских и заходнославянских языкох. О тим автор писал у вецей своїх роботах, хтори углавним обявйовани у иноземних наукових публикацийох, прето же, як уж визначоване, українізуюце редакторство НВУ Руске слово роками одбива обявйовац його роботи. Окреме ше то одноши на роботи у хторих побива дезинформації и фалсификованя исторії подобни тей по хторей ше пред 250 роками до Вербасу и Коцура ніби приселели Українці, и попри тим же дзешатки примарних историйних документох недвосмыслово доказую же ше у чаше Марії Терезії приселели Руснаци/Русини.

Русини у Войводини маю образовну вертикалу, од предшколскей установи, преїт трох основних школах и єдиней гимназії на шведе, по факултет, односно по Одзелене за русинистику. Маю и Национални совет рускей националней меншини, Новинско-видавательну установу Руске слово (без огляду же вона хвильково окупирана з боку однародзующих союзашских кадрох), Руску редакцию у Заводу за учебніки и наставни средства, Завод за културу войводянских Руснацох, радио и ТВ емисії, и шицко то под покровительством Републики Сербії. Русини Закарпатскей обласци України не маю ніч з того.

Русином у Сербії барз значне же би конечно и Русини у Закарпатскей обласци були припознати як Русини, а не як субетнос українскей нації и подобне, медзи иншим и прето же би флоскули хтори пласує прежити Союз, типа руски язык диялект українского и подобни, були у подполносци депласирани.

ФУСНОТИ

¹ Юлиан Тамаш, «Улога Русинох у європейскей цивилизації» у *Руснаци/Русини: 1745-1995*, Завод за уцбенике и наставна средства, Нови Сад, 1996. З оглядом же истого року на тоти простори пришли и Словаци, и Словаци мали истого, 1995. року конференцию пошвещену 250-рочніци присельованя. Зборнік зоз конференції Словацох ушорйовала Редакция составена зоз седем учаснікох у организоваю конференції «250 роки живота Словацох у Войводини», док зборнік зоз конференції Руснацох, од учаснікох на Конференції, Редакцию творел лем Ю. Тамаш.

² Як ноторни приклад може послужит обявйоване писма председателя младих Союза, Бориса Варги, у хторим пренешени кулоарски становиска та и увреди о сепаратистичносци и фашисоидносци, а не дати явно винешени и аргументовани становиска у Сербскей академії наукох и уметносцох у Београду проф. др Михайла Фейси (*Руске слово*, од 2. децембра 2006, б. 2).

³ Проект проф. др Михайла Фейси *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005)* по нешка резултовал зоз 1. томом (Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометей, КПД ДОК, 2007, 420). Други том ше находзи у друку.

⁴ Язык Руснацох у Войводини припознати аж и як єден з пейцох урядовох языкох, цо сон снох за шциких Русинох/Руснацох/Лемкох швета. Оп. напр. Михайло Фейса, «Руски язык у урядовой сфери», у *Русиньскій язык меджі двома конгресами*, Світовий конгрес Русинів, Інштїтут русиньского языка і културы Пряшівской універзїты в Пряшові, Пряшів, 2008, 92-95.

⁵ «Основни характеристики руского языка у поровнаню зоз другима славянскима языками», у: *Славянские литературные микроязыки и языковые контакты*, Тартуский университет Кафедра славянской филологии и Шведская Королевская Академия литературы, Тарту, 2006, 90-100; «Основни характеристики руского языка у поровнаню зоз другима славянскима языками»: *Studia Ruthenica*, 11, Дружтво за руски язык, литературу и културу, Нови Сад, 2006, 169-179; «Характеристики руского языка», у: *Русини/Руснаци/Ruthenians (1745-2005)*, 1. том, Филозофски факултет - Одсек за русинистику, ИК Прометей, КПД ДОК, 2007, 225-234. ■

• З навчанєм русиньского языка треба зачинати у тых найменших діточок, як то успїшно роблять у Сербії або в Хорватії, о чім сьме ся пересвідчили на 10. Світовім конгресі Русинів 2009 року, кідь прекрасно по русиньскы выступили найменшы школяриky з Петровціє у културнім програмі конгресу. Фотка: А. З.

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА, Інститут русинського языка і культури Пряшівської університету у Пряшові

Ладинці в Італії і їх материнський язык

Общі факты, офіціалны штатістыкы

Про тых, котры ся професіонално займають історію або і лінгвістіку, наісто не буде несподіванём, же окремы великых подля численности народів і їх языків ествуть і языки тзв. *малых* народів. Історіци уводять, же на світі є коло 5 500 аж 6 000 розлічных языків і народів, причім в послідніх двох сторочах ествало лем коло двасто держав. То значить, же векшына народів або народностей нігда в минулости не мала а правдоподобно ани не буде мати свою властну державу. Просто повіджене, в розлічных штатах окремы маєрїтного народа жыють і далшы меншы або векшы народы або народности меншыны, котры не мають, ани николи в минулости не мали свою властну – матерьску державу. (Під терміном „матерьска держава“ будеме розуміти державу, од котрой мать тот народ одводжену назву і в котрій ёго предкове даколи жыли. Напр.: матерьсков державов Булгар, жыючих на Словакії, є Булгарія. В конкретнім періоді пришли їх предкове на територію сучасной Словакії і ту ся усїли...). Но мы будеме говорити о малых народах без властных держав, то значить о тых, котры были в минулости так малочисленны, же нігда не мали може такы силны політїчны амбіції, котры бы їх довели до створїня властной політїчной формації, но мали дость народного пересвідчїня на то, жебы ся ідентіфіковали як окремый народ ці народность в рамках других держав.

Кідь ся в тім одношію попозераме на часть Европы, котра є зьєднана в Европській унії (творить єй 25 суверенных штатів), увидиме, же подля штатістыкы высше 45 мільонів жытелів того сполоченства, то значить десять процент жытелів ЕУ творять народы без властных держав. Суть то напр.: Бретонці, Валонці, Кашубы, Каталанці, Фламы... З гордостев можеме повісти, же к таким мінорїтним народам належать і Русины, котры ся по падї комунізму знова зачали ідентіфіковати своєв правов назвов.

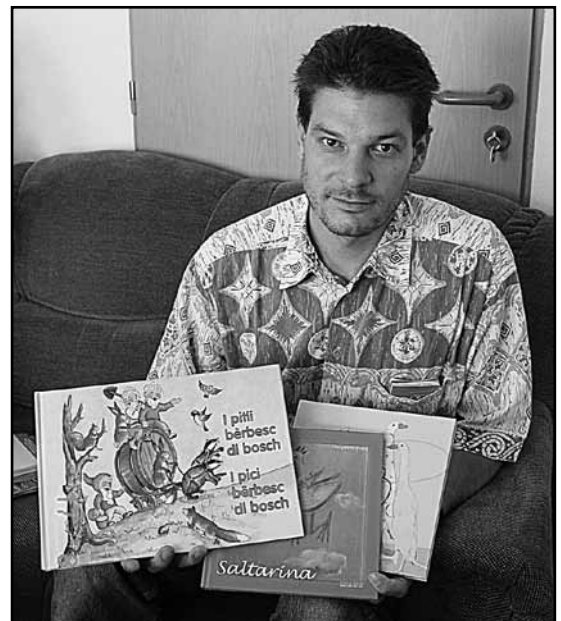
Тоту назву памятають з часів своїх предків, но комуністїчний режім їм народность Русин одняв і за помочи псевдонаучных фактів їх переименовав на Українців, на што му стачив аргумент, же Русины николи в минулости не мали свою властну державу – *Русинію*, зато не може быти ани Русинів. Може то буде звучати аж прїмітивно, но у дакотрых сімпатїзантив старого режіму іщі доднесь резонує тот „важный“ аргумент – *не є штату, не є народа*. Мы але пересвідчени, же такы погляды помалы одходять до забыты з одходом їх прокламаторів. Нащастя про Русинів...

... Но нащастя і про други малы народы, котры ся розвивають, утримують свій язык, культуру, літературу, тримлять в почливости своїх предків, їх традиції, не забывають на свою історію, котру передають з поколіня на поколіня, бо она є частєв цілоевропской історії.

Автентічний Ладинець у Пряшові

Зато чули сьме ся приємно, кідь сьме могли привітати 17. авґуста 2009 в Інституті русинського языка і культури Пряшівської університету в Пряшові прислушника єдной з таких малочисленных мінорїт, яка жыє на теріторії Італії. Як ся але вказало з росповідї, Ладинці не суть якимєсь молодым, новоформуєчим ся народом (подля дакотрых лем зато, же є то днесь модерне і підпороване), то значить, же они ся не зъявили лем так нараз і зачали пожадовати свое, но они суть старым народом, котрый на своїй теріторії жыє одпрадавна. Порівнуючі з Русинами, є то іщі старшыи народ як мы.

На интернеті можеме найти о Ладинцях такы інформації: Автономну область Южне Тірольско – провінцію Болзано творить 116 сел. В пятєх з них жыють Італіане, у восьмох Ладинці. Остатні села заселяють тірольскы

• Ладинець з Італії – Себастьян Мусснер, котрый 17. авґуста 2009 був гостєм Інституту русинського языка і культури Пряшівської університету у Пряшові і, окремы іншого, приніс і подаровав інституту книжки, котры суть выданы по ладиньскы.

Німці. З економічного боку є то барз розвинутый край, зато влада Італії ся к ним односить максімально коректно, є к тій автономній области лоялна, бо собі усвідомлює, же то приносить хосен цілій державі – Італії. Подля высловів влады Італії, модел Южного Тірольска ся може „експортовати“ і про други меншыны в Европі. Тілько з интернету.

Схоснуючі навщіву нашого гостя на інституті, правого Ладинця – Себастьяна Мусснера, який але зо своєв родинов жыє у Відню, сьме ся зосередили на познання історії, але і менталіты даного народа, на ёго одношіня к властной ідентітї, пестованя своїх традицій, розвиваня материнського языка і культури, інтересовав нас главно ступінь народной свідомости і властной народной достойности того малого подля числа жытелів народа, бо якраз тоты атрібуты ся нам відять як єдны з найважнішых при захованю каждой мінорїты і праві

абсенція чутя народной достоїнности, гордості на свій народ сперать Русинам розвивати ся наповно, пестовати у бівшій мірі материнський язык як основный ідентіфікачний знак даного етника.

3 історії Ладинців

Як нам розповів наш гость – Себастьян Мусснер, Ладинці суть єдним з найстарших народів, котры заселили дану територію – Южне Тірольско. Їх язык є докінця старший, як італіанський, першы писомны памятки суть десь з року 15 нашой еры. В тім році пришли на територію днешнього Тірольска римскы войска і першы писомны памятки суть якраз з того періоду. Омного пізніше, приближно в шестім сторочу н. е., принесли до той области німецький язык Бавораці. То значить, же ладинський язык не vznikнув в данім періоді як однож таліанського ці німецького языка, але розвивав ся самостатно, хоць дакотры історіци і лінгвісты під впливом розлічных політичных тисків твердили в минулости дашто інакше. Тот факт нам припоминає паралелу з історії языків наших сусідів – чеського і словацького, кідь поєдны языкознателі зачали розвивати теорії, же словацький язык ся розвинув десь в 15. сторочу як діалект чеського языка і наслідны пробы створити сполочный чехо-словацький язык. Але збачіме і далшы паралелы... До ладинського языка ся поступно імплантовали німецькы слова, пізніше італіанскы. Все то было залежне од того, частєв якої державы Ладинці актуально были і який язык був офіціалный в даній державі. Інтересным є факт, же до року 1918 была тот територія, то значить і Ладинці (так як і Русины) частєв австро-угорської монархії, но уже тогды были натілько зрілы, же мали свій язык, котрый хосновали нелем в устній комунікації, але і в школах, в урядах, т. є. і в писаній подобі. По першій світовій войні і роспаді монархії був підписаний сен-жерменський міровый договір, котрым были установлены границі новых держав. Самособов, не брали ся до увагы етнографічны границі, але географічны – гребені Алп, то значить, же єдна часть Ладинців припала Австрії, а друга – векша – Італії. І Русинам ся таке стало: міняли ся границі, ділили території, но народ зіставав тот істий, часто несподіваний з новой ситуації, котра vznikала внаслідку розлічных розогратых політичных гер на шаховніці історії.

В тім періоді язык Ладинців був пова-

жованый за італіанський, но Ладинці го все поважовали за самостатный язык і николи ся не чули ани Італіанами, ани Німцями. Італіанський владарь Віктор Емануел обіцяв щедру меншинову політику, но тот ся поступно з наступом італіанського фашизму змінила на утискованя прав по німецькы і ладиньскы бісідуючого жытельство. Народный дух Ладинців був але такий міцный, же і в часах найтвердших репресій утримовали свій материнський язык. З того періоду суть знамы тзв. катакомбовы школы – Ладинці ся свій язык учіли тайно, в катакомбах, бо навчаня як німецького, так ладиньского языків было заказане. Тоты катакомбовы школы ествовали до року 1943. Кідь Італіане збачіли, же з асімілаціов то не буде таке легке, зачали в тій области будувати промысловы центры, до котрых досаджовали своїх спеціалістів. Знову знама паралела з індустріалізаціов выходной Словакії ці Підкарпатя і наслідне заведжіня українських школ намісто русиньскых, до котрых досаджовали педагогів з Галичі – Українців... Но то уж не была політика слободного Чеськословеньска, але соціалістичного Чеськословеньска уж без русиньского Підкарпатя, рядженого Советським союзом. Русины, котры ся одчули на другім боці границі – в Українській ССР были так автоматічно переменованы на Українців і в тых інтенціях мало „пог’іку“, жебы ся Українцями стали і Русины, што зістали западніше. Тот акт був самособов підсиленый знамов сталіньсков теоріов – не є державы, не є народа, таке Русины мали лем дві можности – або быти Українцями, або Словаками. Векшына з них сі выбрала другу алтернатіву, окрема іншого і зо страху, жебы ся і они не одчули на другім боці границі.

Ладинці мали веце щастя. Як то окоментовав наш сполубісідник: *„Нас выслободили од фашизму америцькы войска, но тоты по ослободжіню одышли...“*

Но і так то не было таке просте. Італіанам не барз было по дяці підпоровати мінориты з їх пожадавками, зато італіанська влада зробила іщі єдну пробу, як бы тому забранити. Припоіла к території Южного Тірольска територію Трентіно і так досягла того, жебы там были Італіане у векшыні. Ладинці ся але не здавали, ведно з німецькыма Тіролаками ся обернули на Організацію споєных народів, котра їм узнала їх пожадавкы, і так по довгих періпетіях в році 1972 была выдобита автономія території Южне Тірольско.

„Властно єй выдобили ведно з нами Німці-Тіролаці. А мы потім мусили зачати будувати свою властну культуру автономію в рамках Южного Тірольска, што ся нам і подарило, дякуючі главно міцному пересвідчіню в свою ідентіту,“ додав пан Мусснер. Таким способом міцне усвідомліня сі властной ідентіты захранило про Европу єден давный народ з єго історіов, языком, культуров, традиціями... Інвестованя до їх культуры, традицій, школьської сістемы ся наісто виплатило а видить ся, же італіанська влада то порозуміла.

Сучасный народностный живот Ладинців

В рамках зновунавернутя Ладинцям їх ідентіты був заложений культурный інштїтут ладиньского языка, котрый лем надвзяв на традиції, бо ладиньський язык був кодифікований іщі в 19. сторочу.

Было го треба лем наново завести до школ і поступно розвивати. Властно ся їднать о дві варіанты ладиньского языка (подобно як у Русинів суть 4 варіанты русиньского языка – в кожій з держав, де Русины в сучасности жыють). Обидві варіанты суть заряджены до языковой родины романьскых языків і суть хоснованы в школах, урядах, культурных інштїтуціях і т. д.

В Італії жыє в сучасности коло 45 тисяч Ладинців. Суть зосереджены в дакількох меншых і векшых селах, в котрых жыють як маєріта (є їх ту понад 90 процент). Ладинці мають свої школки і основны школы, в котрых ся їх діти за щедрой підпору державы учать, окрема материньского ладиньского языка, і языкы італіанський і німецький. Стають ся з них так властно трілінгвісты, што відять як свою выгоду. Себастьян Мусснер жыв в селї, котре мать приближно 3 000 жытелїв – Ладинців. Є то прекрасный, туристично і культурно розвинутый реґіон, котрый є паствов про очі туристів. Всягды чїстота, порядок, почливы і робітны люде, котры з радостєв вітають каждого, хто к ним прийде. Таки суть Ладинці...

А як ся к ним односять Італіане або Німці? З обдивом і почливостєв оцінюють їх працюватость і змысел про утримованя духовных цінностей свого народа. Люблять приходити до реґіону, де їх Ладинці вітають без языковой барьєры, докінця нукають і дашто навеце – кус свого сердця, народного і культурного богатства, котре з незвычайнов старостливостєв пестують і утримують. ■

Димитрій ПОП, Ужгород

Усуджені быти в „раю“

Два русини-патріоти, русин подкарпатський **Ян Демчік** и русин словацький **Николай Шкурла**, майже ош не были нігда знакоми, не были нігда уєнно, но зла русинська доля розпорядилася так, што мож їх сміло назвати истинныма братами. Лем братами в неволі. Непозеравучи на то, ош **Николай Шкурла** и дав у назву свої книжки слово „рай“, бо назвав ї „*Odsúdení do raja*“ (Svidník, 2004), айбо рай тот, як мож дузнатися из книжки, був гуршый, ги пекло. Ипен так, як и гулаг **Яна Демчіка**, котрый свої спомины назвав просто: „*Můj utek do gulagu*“ (Praha, 2001).

Еден русинський автор, говорячи про долю своїх братув-русинув 21-го віку, так пише:

*Тяжко ты жиєш, русине,
Мадрувучи світом,
Принижений, ги тот жебрак,
Береш дараб хліба...*

Русинська доля 21-го віку видить нам ся пеклом. А може, простака-русини нігда ся и не мали ліпше?

Слідуючи хронології, спершу поговориме за книжку **Яна Демчіка**.

Демчіка.

У спередслові до свої невеликої книжечки автор пише: „*Од свого арешту (1939 р. – авт.) аж до того часу, коли ня слободили з лагру (1943 р. – авт.), нігда’м ся досыта не наїв. Я не відів моло-*

ко, мнясо, цукор, суль, зеленину, садовину,

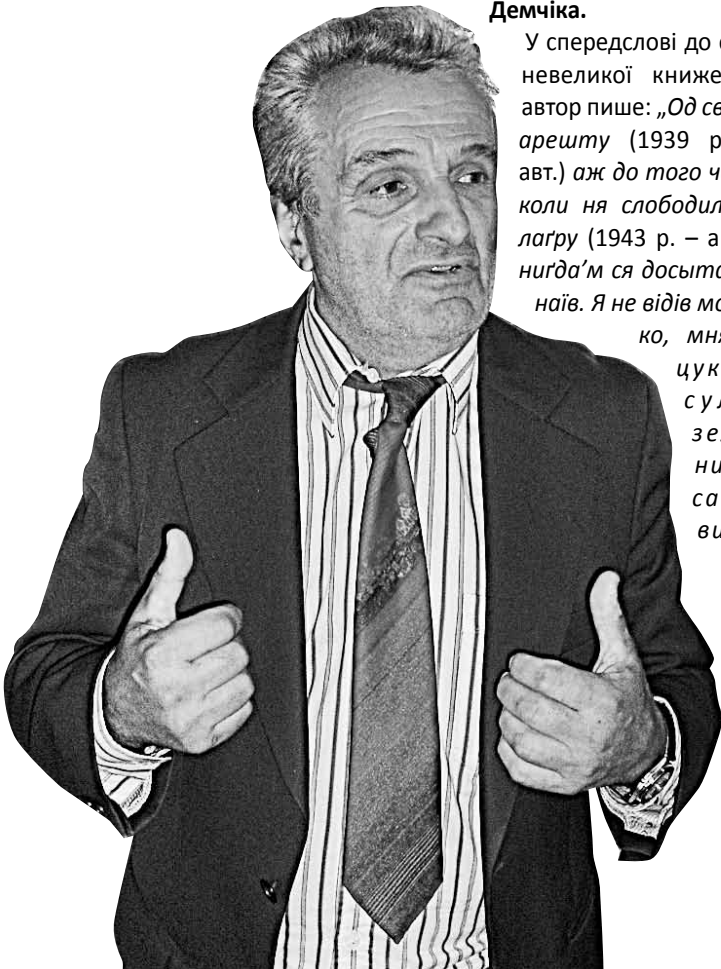
траву, чички, листяні дерева, звірят, потят. Я нігда не мав на собі спунньоє, штрімфлі (потому які’м доносив свої). Нігда’м ся не брытвав, не стригимся, не мывимся (лем раз у полтавськым „души“), не напивимся студеної воды вадь иншої ріджявы (окрем киплятка). На рештантах нігда’м не відів иншакого платя (куфайок), ги од помершых. Нігда’м не відів, обы ся дако сміав – ани арештанты, ани лагерное началство. Тут ни было ни колячого друту, ни вышки діла стражникув. Трупы’м відів, лем ги бы люди пуснули. Ищи вчора завіділи „сьме їм из мойим сусідом, ош они уже сконали. А днесь уже и тому сусідови завиджу лем я сам. Може, завтра уже и мені буде завідіти другый сусід, тото знає лем тутешня тундра. Тут ся соєдинили темні странички чоловіка из тутешнім твердым краєм, и уєнно принижувуть рештантув аж на самыій спуд їх чоловічности“. Страшні слова, но їх смысл ставав ищи страшнішым од того, што арештант нияк не годен був збагнути, за яку вину тота біда на нєго впала.

Бо з якіма надїями восени 1939-го року поєдні русини позерали на восток! Автор споминать: „*Коли радянська Червена армія на конци септембра 1939 р. заняла восточні области Польщі, притоптаной гітлеровов Німечинов, посунулися границі Радянського Союзу нараз аж до Карпат. Подкарпаторусинськым патріотам, котрі не хотіли змиритися из мадярськов окупаційов (дакотрі, правда, не дуже хотіли ити у мадярськые воеько – авт.), предоставилася можность утікнути до наших словянських братув, за державу яких говорили, ош тото є рай робочых и селян.*“

Тот рай, што го хотіли найти троє молодых русинських хлопцув на території, занятуй руськыма болшевиками, на жаль, уже в Карпатах недалеко од руської границі помалы стався міняти на штось иншоє, страшноє. Автор споминать: „*Из-за кривулі пішника (в горах над Руськов Мокров – авт.) появилися двоє на конєх у военных шапках, из пушками за плечами. Прилетіли уд нам, як віхор. Скочили на землю, пушки наставили на нас. „Руки вверьх!“ Хмурилися ги чорти. Не дали нам и слово повісти. Якось аж гавкавучи, розказали: „Укажете, што маєте у гатїжаках! Уняти вшытко из жебув! Звідавуть, ци не маєме збрань. Айбо нашто бы нам была збрань?*

Добреє настроєніє нараз од нас утіккло. Такої стрічі мы не чекали...“

А коли хмурий и неприємный офіцер НКВД уже у хыжи пограничної стражі фурт ся дозвідовав, ци хлопці не шпіоны, а пак коли їх одвезли у арешт на другый бук Карпат до Надвірної, а пак до Станіслава, де меджи арештант-ми были священники, професоры, учителі, фішкаршы, новтаршы и суді, польські офіцеры и шандарі, торговці и заможні селяны, котрых русы называли незнакомым їм словом „кулаки“, и усі были из восточної части Польщі, а пак коли їх без поясненя повезли дале, у полтавський арешт, де каждому уголосли, ош за переход руської границі достає

• **Николай Шкурла** з **Ладомировой**, окрес Свідник, котрый зажив „рай“ на советській Україні, з котрого довгы рокы не мож было ся дістати назад домів, на Словакію. Фотка: А. З.

три роки арешту, уже ся віділо, ош майстрашноє опсталося иззаду. Но дале ищи був арешт у Харькові, де, як хлопцям ся віділо, были люди из цілої Европы, „...комунішты и некомунішты, котрі утікали од фашистів. Німці и австрійці, італійці, французы, полякы... Айбо булша часть арештантув была из западної України, котру окуповали Советы, и из прибалтійських республік.“

Но арешты, што їх уже пройшли хлопці, были лем цвіточкы, ягоди їх чекали в лаґрі ґулаґу на Печорі, на сівері Росії. Про то, де ся они находять, хлопці дужналися лем од арештантув, котрі там уже робили, бо нико їм адрес и не думав называти, раховалося, ош арештантови тото и не треба, бо писати пісьма не мож было никому. Обы хоть лем мало приблизити атмосферу руського пекла, котрое ся называло ґулаґ, наведеме слова Яна Демчіка: „Рано нас уже в 5 годин будили тым, што цоркали желізом по дарабови пудвішеної шины. Через годину, по голонному фрыштикови, нас шоровали по трое. Далє стражники з пушками вели нас через капуру на роботу. При сѣму ривкавучи предупреджали: „Доста ступити из шора лем крок направо вадь наліво, нараз стріляємо!“

Арештанты были люди різных професій и віку. Они представляли майже ош усі народы Радянського Союзу. А може и цілої Европы. Лем мало ко доживав у лаґру до старших рокув. В Харькові нам говорили, ош на Біломорканалі (тут робили лем арештанты – авт.) арештант годен був удержати не булше рока...“

Видимі зміны принесла война, про котру арештанты дужналися уд новых арештантув, бывших воякув, што были плінені у фінській війні, зашто и попали у арешт. Над сима уже ся збытковали не лем стражники, но и жулики арештовы.

Описати ушыток страх ґулаґув не устало бы и цілого житя, но у малуй книжочці Ян Демчік доста детально доказав змалєвати сталінські страхи. Не знаеме, як вун ся рішив на таке, бо тото ушытко треба было ги бы пережити ищи раз. По таких страхах не было нич чунного в тому, ош молодой хлопець, коли го в 1943 р. як чуджинця упустили из сталінського ґулаґа, сам глядав, де є тото чеськое войско, сам хотів ити на фронт. У Куйбышеві на чеській военній місії прияли го як свого, там молодой русинський хлопець познакомився из полковником Геліодором Піком, котрый фурт Perezвідовав го за тоті лаґерні страхи. Из чеськым полковником русинський хлопець уже як чеський вояк пішов из Куйбышева до Бузулука, де ся формовала чеська военна часть. Машына ишла 4 години, и цілый тот час полковник Піка звідав и Perezвідовав, як тото было в лаґру. Бо в голові у нєго уже крутилася думка, якбы урвати из того пекла ушыткых русинських хлопцув. Пак наконець повів: „Слухайте, Демчіку, даколи бысьте мали про тото ушытко написати.“

„Може и учиню тото, пане полковнику“ – одвітив я. „Раз може и напишу, даколи. Кідь буду живый и здоровый.“

Ян Демчік пройшов войну, опстався живый, не забув страхи сталінського ґулаґу и написав, памнятавучи слова полковника Пікы, діла прийдешніх поколінь красну, хоть и страшну книжку. На жаль, сам полковник, истинный чеський патріот, по комуністичнум перевороті в Чехословакії в фебруарі 1948 р. був арештований, обвинений у шпіонажи на хосен Великобританії и одсуджений на смерть. Обвиненіє против Г. Пікы сфабриковав прокурор Карел Ваш (бывший ужгородський фішкарош-

комунішта, котрый перейшов до СРСР и став агентом НКВД). У звязку из процесом над полковником Піком в Ужгороді арештовали и одсудили на довгі роки и його бывшего близького помочника в СРСР, офіцера-связіста чехословацької місії в СРСР подкарпатського поета А. Патруса-Карпатського. Таку страшну історію розповів нам живый учасник того ужасу Ян Демчік.

Мож было чекати, ош по войні доля убернеся од русинам уже лицєм. Треба повісти, ош подкарпатські русины в силу свої богослушности и непотривленія владі, котра у любому случаї має карателну возмогу булшу, як русины возмогу протривитися юй, пострадали менше, ги їх братя из Восточної Словакії, котрі пуддалися комуністичнуй агітації, лишили свої міста бываня и перебралися на Україну. Про свої мытарства, про страхи повойнової болшевицької державы красно описав другый русинський автор, **Николай Шкурла** у своуй книжці „Усуджені быти в раю“. Майже фотографічна точность, детальний опис давуць возмогу читачу увыйти у світ страшных сталінських часув, на момент стати їх живым учасником, набратися страху из того беззаконія, котрое чинили комунішты, обы по прочитанню книжки прийти уд собі и повісти: „Хвала Богу, што тото ушытко русины уже пережили навікы, дасть Бог, ош навікы.“

Книжка скомпонована не просто добрі и ориґінално, но дуже добрі. Нараз читаємо, ош „тоту книжку написавим на честь моїх, днесь уже покойных, родителюв – Гелены и Михала Шкурловых, котрі из нами, своїма дітьми, и тысячами других русинув-оптантув з Чехословаччини пережили за час перебуваня на Україні пекло неволі и уражок, страдань и боли. Пережили смуток за родным краєм, за отцюзнинов, за Чехословакіюв, за родныма Карпатами, де они ся уродили и де жыли.“

Уже из назвів глав мож судити, як автор оцінєвав тоту ци иншу акцію, наприклад за спередсловом иде глава „Переселеня ружовов заградков вадь траґедія?“ И тут дуже на місті автор подає споминку про 50-у роковину з часу переселеня словацьких русинов на Україну. Ёго шоковали слова т. зв. українського вченого, **Д-ра Івана Ваната, к. н.**, котрый оптантом не був, но за оптацію говорив, ги бы писав, и котрый на вопрос, ци была оптація русинов у 1947 р. траґедіюв, ци не была, не задумувучися повів: „Ні, не була це траґедія, нічого спільного з траґедією ця переселенецька акція не мала ані не могла мати...“. При такуй думці І. Ванат не був сам, ёму приспівовали и другі „українці“, яких нащастя, на Словенську стає з кождым роком менше и менше. Про яку „ученість“ сих „українців“ мож говорити, коли страх, што они го дустали у часы комуністичної диктатуры, жив у них и по 10-х роках розпаду комуністичної системы? А може не страх, а низкі меркантильні інтересы „надыхавуть“ сих „ученых“ ити против свого народа? Бог їм суддя. Бо были выступы и окрема них, правдиві, хоть и страшні. Наприклад, на вопрос, ци оптація русинов у 1947 р. была траґедіюв ци не была, **доцент Андрій Ковач, к. н.**, повів так: „Слово траґедія є в даному случаї дуже слабое. Ясно, што тото была траґедія, та щи и не хоть яка, было тото великое нещастя.“

Є там и глава з інтереснов, но правдивов назвов: „В Союз легко, но отсюда дороги нет.“ Припоминаву 1967-й рук, коли я, студент-чехіст Ленінградського універзитета, був запрошений камаратом на навщіву до Чехії. Началник ОВІРУ, котрый выдавав дозволы на выїзд за границу, місто одвіта „айно“ вадь

„ніт“ задав мі такий вопрос: „Ну зачем тебе ехать в какую-то Чехию, вот у нас до Владивостока 11 тысяч километров, туда и уезжай, и никто у тебя не будет спрашивать никаких документов.“ Тот високий комуністичный началник нияк не годен був порозуміти, ош мені треба не 11 тисяч км до Владивостока, а попрактиковатися у чеському языку. Муй случай лем пудтверджує слова, ош в „Союз легко, но отсюда дороги нет“. Розпався и Союз, и много чого змінилося у світі, лем не змінилися ванаты и иже з нима. Хотя сисі пряхівські „українці“ дуже чунні люди. Недавно перед навщівов Словакії президентом України Ющенком редакторка киевської телевізії побывала в Пряшеві, де мала бисіду из „щирими українцями“, котрі майже ревали, ош як їм тяжко жыти на своій отцюзніні, майже так, як на чужині, бо нико не хоче їх подпоровати. Ци редакторка была хитра, ци уйшло тото у ній спонтанно, но она зазвідала „плачущого щирого українця“, як він говорить дома. И учула шокующий отвіт: „По-нашому, по русинськи!?“ Квіслінгы, они усяды квіслінгы, як у Норвегії, так и на Словакії. Таким квіслінгам треба бы прочитати 11-ту главу из книжки Н. Шкурлы, котра ся называтъ „Желаніе вернуться домой сильнішоє за страх“, де ся говорить, як 24-рочный Осиф Мішків из Вышнєго Орлика, рискувучи не лем свободов, но и жытєм, пререйшов у 1947 році уже заперту на замок русько-чехословацьку границу на Подкарпатській Русі и вернулся в родное село! Думаєме, ош кобы у тот час на Україні вісіли на городинах колбасы, а ярками текло молоко, як тото ся обцяло оптантам, нико бы так жытєм не рисковав.

Што увіділи оптанты по приходу на Україну, говориться у главі 16. Автор пише: „Майже усі тутешні обыватели жыли в низких, глиняных хыжках, котрі были укриті майбулше соломов и мали малі оболочки. Чехы правили великі, древяні и муровані, світлі хыжі, укриті майбулше бляхов.“ Теперішня Україна змінилася лем довкола великих варишув, и тото лем та її часть, котру накрали собі „нові украинці“. Глубинка українська дотепер жыє у малых хыжках, бо никому до неї неє діла, она лишена сама на себе. Та й страх од „пана“ малый украинецъ ищи у собі не переборов, постояти за себе не знає. Помаранчева революція 2004-го року была скорше великым шоу за участєв величезной массы народу, котрому олігархы дозволили уйти на уліцю. Пак за нєго и забыли, ділячи меджи собов владні крісла, котрі уже чєтыри роки нияк не гонни поділити.

Дуже интересні главы 43 и 44, котрі ся называвуть „Рабська работа в калгозах“ и „Принуждена крадеж“. Доправды калгозник мусив красти, бо робив лем за „трудодні“ – палички, які му писав ланковый, и за котрі раз на рук калгозник дустав мало натуроплаты. А як было жыти цілый рук? Приходилося красти. Но кідь усяды у світі крадеж – тото ганьба, то в большевицькому Союзі и постсоюзных поедных державах ищи и тепєрь крадеж – обычна річ. Бо Мойсей не задарь водив своїх соплемянников-

рабув 42 роки по пустыни, докы послідній из тых, што памнятали рабство, неумер. А Союз розпався не повні 20 років. Мы не хочєме оправдати такий гріх, як крадеж, просто хочєме якось оправдаты тых бідных українцюв ци русув, котрым треба красти діла того, обы даяк ужыти у сєму складному жытю, што їм опстало од комуніштєв.

Тяжко ся жыло на повойновуй Україні, но оптантам жылося там ищи тяжє. У главі 50 автор пише: „Нас тутешні люди называли гуцулами вадь гуралями. Сміялися из нашої русинської бисіды и фурт нам давали знати, ош мы тут лишні. Звідали нас, коли уже підєме гет, до Чехословакії... Наша трагедія была в тому, што мы были раді вернуться на Словакію, но уряды нас не хотіли пустити. На Україні нас не прияли, и нигда мы там не привыкли, главным образом наші старі родители, котрі за тых 20-30 рокув не выучили український язык.“ Унижені и уражені, наші русины и так не тратили свою гордость, свою смілость. У 50-ій же главі автор розповідать, як єго брат Мішко не побоявся выступити против калгозного началства, коли увідів неправду, в тот час, коли нико из тутешніх жытелюв и у сні не годен був представити собі таке. Хоть автор и гордиться смілым поступком своего брата-русина, но чувствуєся, ош єму жаль и тых бідных, забитых люди, котрі нияк не гонни удавити из себе чувство раба. Сєсе дає хоть малое пояснєня, чому тутешні українці нєлюбилі русинув, бо рабська натура нигда не гонна была порозуміти натуру вольну, свободолубну.

53-я глава гласить: „Прийшли сьме на Словакію 6 септембра 1963 до своїх родителей, котрі нас уже чекали дома в Ладомировій. Был то майщасливый день моего живота.“

Казало бы ся, ош щастя автора заглушыло усі другі чувства. Но автор є русин, и забыти за своїх нещасных русинув вун не годен. Зато за тым щасливым діла нєго кунцєм слідувуть сумні слова: „Не выштыкым и не нараз пощастилося вернуться домой. Много наших люди навсе опсталися лежати в чужой земли...“ Не знаву, ци слова „в чужой земли“ автор написав умышлено, вадь тото му подказало сердце. Не знаву, не встиг я єго зазвідати, бо наша бисіда не была довга, но она мені ся запамнятала тым, што я відів коло себе щасливых люди, на котрых, нащастя, уже не видко было ани сліда из того пережытого „рая“. Най Вам Господь Бог дарує здоровля и много рокув живота, обы „сьте и надали творили на благо нашего русинского народа, обы наші русины булше нигда в животі не зазнали такого горя, якого зазнали вы, словацькі оптанты.

На завершєня своего малого есе хочю привести слова **Марії Гірової**, котрі мені дуже ся люблять:

*Ці є така рука,
Ці є в світі сила,
Абы на коліна
Русина зложыла?*

*Не є і не буде,
Світ світом як буде,
Од правіку Русин
Жыв ту й жыти буде!*

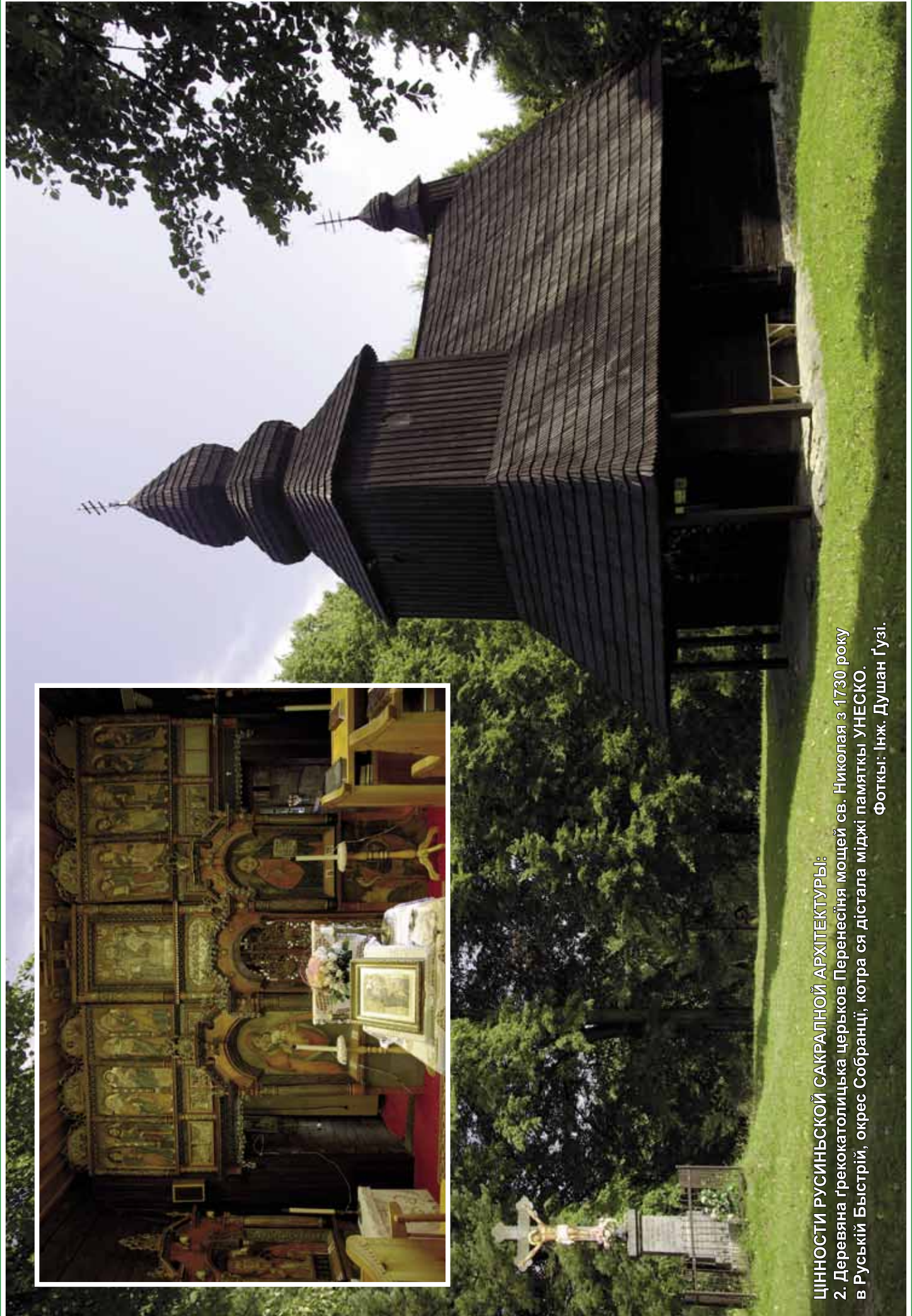
КУЛЬТУРНО-ХРИСТІАНЬСКИЙ ЧАСОПИС выдавать **Русин і Народны новинкы**. Реалізованє з фінанчнов помочов Міністерства культуры СР – програм Култура народностных меншын 2009. Купити го мож і передплатити в редакції на адресі: **Rusín, Duchnovičovo nám. 1, 081 48 Prešov, SR**. Телефон: **051/772 56 29**. Передплатне на рік 5 €, до сусідніх штатів: 20 € або 27 \$, до ост. штатів 25 € або 34 \$ – I. класов; 23 € або 32 \$ – II. класов. Шефредактор: **Мгр. Александер Зозуляк**, редакторкы: **ПгДр. Кветослава Копорова, ПгДр. Марія Мальцовска**, языкова редакторка: **ПгДр. Анна Плішкова, ПгД**. Регістрачны чісла: **MK SR 418/91, MİÇ 49 589**. Адреса часопису на інтернеті: **www.rusynacademy.sk**, e-mail: **rusyn@stonline.sk**. Выданє в августі 2009 р.

... і свою радість молода такої на зачатку гостини у сканзені дала знати, а чом бы ніт,..

... і свадьбяна гостина ся могла зачати:
(зліва) нянько Сінді – Павел Роберт Магочій,
(справа) родічі молодого.

ЦІННОСТІ РУСИНЬСЬКОЇ САКРАЛЬНОЇ АРХІТЕКТУРИ:
2. Дервяна грекокатолицька церьков Перенесіня мошей св. Николая з 1730 року в Руській Быстрій, окрес Собранці, котра ся дістала міджі памятки УНЕСКО.
Фоткы: Інж. Душан Гузі.